

Nederlands als tweede taal voor Indonesiërs

Onderzoek naar de knelpunten voor Indonesische leerders van het Nederlands

Masterthesis

Student: Barbara Hidajat

Studentnummer: 3883515

Opleiding: Taal, Mens & Maatschappij

Universiteit Utrecht

Begeleider: dr. A. Bruijn

Tweede lezer: dr. J. M. Nortier

Datum: Augustus 2014

Universiteit Utrecht

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	4
INLEIDING	5
1 THEORETISCH KADER	7
1.1 Theorieën omtrent T2-verwerving	7
1.1.1 Linguïstische theorie	8
1.1.1.1 Transferhypothese.....	8
1.1.1.2 Creatieve-Constructiehypothese	10
1.1.1.3 Universele-Grammaticahypothese	11
1.1.1.4 Linguïstische theorie samengevat.....	11
1.1.2 Cognitivistische theorie	12
1.1.3 De rol van de moedertaal	13
1.2 Methoden in het tweede-taalonderwijs	14
1.2.1 Grammatica-vertaalmethode.....	15
1.2.2 Audio-linguale methode.....	15
1.2.3 Communicatieve methode.....	16
1.2.4 Receptieve methode	17
1.2.5 Handelingspsychologische methode.....	18
1.2.6 Eclectische methode	18
1.2.7 De rol van de moedertaal in het T2-onderwijs.....	18
1.3 Richtlijnen voor NT2-handleidingen	20
2 HET ONDERZOEK	21
2.1 De onderzoeksvragen	21
2.2 De werkwijze	21
2.2.1 Beantwoording van de eerste deelvraag	21
2.2.2 Beantwoording van de tweede deelvraag	22
2.2.3 Beantwoording van de derde deelvraag.....	23
3 CONTRASTIEVE ANALYSE: NEDERLANDS - BAHASA INDONESIA	24
3.1 Fonologie	26
3.1.1 Klinkers.....	26
3.1.1.1 Diftongen	28
3.1.2 Medeklinkers	29
3.1.2.1 Dubbele medeklinkers.....	32
3.1.3 Lettergrepen en klemtoon	32
3.2 Woordsoorten	33
3.2.1 Lidwoorden	33
3.2.2 Substantief	34

3.2.2.1 Getal	34
3.2.2.2 Genus	36
3.2.3 Adjectieven	36
3.2.4 Pronomina	37
3.2.4.1 Persoonlijk voornaamwoord	37
3.2.4.2 Bezittelijk voornaamwoord.....	38
3.2.4.3 Aanwijzend voornaamwoord	40
3.2.4.4 Betrekkelijk voornaamwoord	40
3.2.4.5 Onbepaald voornaamwoord	41
3.2.4.6 Wederkerende en wederkerige voornaamwoorden	42
3.2.5 Werkwoorden	43
3.2.5.1 Transitieve werkwoorden.....	43
3.2.5.2 Intransitieve werkwoorden.....	45
3.2.5.3 Koppelwerkwoorden.....	46
3.3 Syntaxis.....	47
3.3.1 Hoofdzinnen	47
3.3.2 Bijzinnen.....	49
3.3.2.1 Bijzinnen	49
3.3.2.2 Betrekkelijke bijzinnen	50
3.3.3 Vraagzinnen	50
3.3.3.1 Open vragen.....	50
3.3.3.2 Gesloten vragen	51
3.3.4 Imperatiefzinnen	52
3.3.5 Passiefconstructies	53
4 CONCLUSIE	55
4.1 Deelvraag 1	55
4.1.1 Verschillen fonologie	55
4.1.2 Verschillen woordsoorten	56
4.1.3 Verschillen syntaxis.....	57
4.2 Deelvraag 2	57
4.3 Deelvraag 3	58
4.4 Antwoord op de hoofdvraag	59
4.5 Discussie.....	59
LITERATUURLIJST.....	61
APPENDICES	63
I Enquête voor Indonesische NT2-leerders	63
II Overzicht van de geïnterviewde NT2-leerders.....	65

VOORWOORD

Zoals voor meerdere van ons die een NT2-handleiding geschreven hebben aan de Universiteit Utrecht geldt ook voor mij dat het idee voor deze masterthesis ontstaan is tijdens de cursus *Nederlands als tweede taal* van Jacomine Nortier. Tweede taalverwerving had al mijn interesse zoals ook het Bahasa Indonesia gezien mijn afkomst. Toen bleek dat er nog geen NT2-handleiding voor de Indonesische taal was, zag ik het combineren van de twee als het perfecte onderwerp voor mijn afstudeerproject. Daarnaast zag ik het als een uitgelezen kans om mijn kennis van de Indonesische taal op te krikken. Het feit dat mijn scriptie als bruikbaar hulpmiddel kan fungeren en wellicht deel uit kan maken van een groter project was daarbij een extra motivatie.

Met gemengde gevoelens sluit ik nu mijn studietijd met deze scriptie af. Zoals voor vele studenten was ook mijn studententijd gevuld met *ups-and-downs*. Maar vanaf nu is het eindelijk tijd voor nieuwe uitdagingen en het begin van een nieuwe levensfase. Door de jaren heen en vooral tijdens mijn scriptie hebben een aantal mensen mij enorm gesteund. Een woord van dank is hier dan ook op zijn plaats. Allereerst wil ik mijn scriptiebegeleider Adrienne Bruijn bedanken voor haar kritische blik en de prettige begeleiding, maar vooral ook voor haar begrip en flexibiliteit tijdens mijn afstuderen. Mijn tweede lezer Jacomine Nortier wil ik ook graag bedanken voor het creëren van de mogelijkheid van dit afstudeerproject en voor de tijd en moeite die zij genomen heeft voor het beoordelen van mijn scriptie. Ook wil ik de mensen bedanken die de moeite hebben genomen om mijn enquête in te vullen. Jullie inzet heeft een mooie bijdrage geleverd aan mijn afstudeerproject. Tot slot wil ik mijn dierbaren bedanken voor alle denkbare steun tijdens het schrijfproces en eigenlijk tijdens mijn gehele studieloopbaan. In het bijzonder wil ik bedanken Winston, Anna, Veronica, Deborah, mijn moeder en Lois die elk op hun eigen manier tijdens mijn afstuderen ontzettend belangrijk zijn geweest voor mij. Eindelijk kan ik jullie vraag 'Wanneer ben je nou klaar?' beantwoorden met 'Nu! Nu, ben ik klaar'.

INLEIDING

Voor een docent Nederlands als tweede taal (NT2) bestaat de samenstelling van de groep vaak uit leerlingen met verschillende taalachtergronden, waardoor één van de uitdagingen van een NT2-docent is om de Nederlandse taal te leren aan een groep van verschillende moedertalen. Een NT2-docent die de eerste taal (T1) van de leerling spreekt kan, met behulp van de kennis van de T1, vaardiger inspelen op de fouten die de leerling maakt in het Nederlands (Van de Craats, 2004). Het is voor de docent echter onmogelijk om alle moedertalen van de cursisten te beheersen. De docentenhandleiding kan mogelijk een oplossing bieden. De docentenhandleiding voor het Nederlands als tweede taal, de NT2-handleiding, is vaak een algemene handleiding waarbij geen rekening gehouden wordt met de moedertaal van de verwerver. Uit het theoretisch kader van deze scriptie zal onder andere blijken dat bij het leren van een T2 de T1 een rol kan spelen. Verschillen tussen twee talen kan negatieve transfer opleveren en kan dus ook problemen opleveren voor de leerders van de T2. Door het in kaart brengen van de verschillen tussen twee talen kan men eventuele transfer en dus ook eventuele fouten voorspellen. Een NT2-handleiding gericht op de taalachtergrond van de leerder zou een uitkomst kunnen bieden voor NT2-docenten en kunnen fungeren als een bruikbaar hulpmiddel. De handleiding kan de docent inzichten geven in de knelpunten van de NT2-leerder en de herkomst hiervan. Vervolgens is de docent in staat deze kennis in zijn voordeel te gebruiken tijdens het onderwijzen door met behulp van die informatie beter in te spelen op de behoeften van de leerling. Uit dit afstudeerproject zal een dergelijke NT2-handleiding voortvloeien.

Deze masterthesis bestaat uit twee delen, namelijk een academisch deel en een praktisch deel, de NT2-handleiding. In het geval van deze scriptie betreft het een handleiding die zich richt op het Bahasa Indonesia als T1, ook wel bekend als het Indonesisch. Jaarlijks publiceren het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) het *Jaarrapport Integratie*. Dit rapport geeft een beeld van de integratie van diverse allochtone bevolkingsgroepen in Nederland. In het rapport van 2010 komt naar voren dat de een na grootste allochtone herkomstgroep in Nederland gevormd wordt door Indonesiërs (Van der Vliet, Ooijevaar & Boerdam, 2010). Indonesiërs worden door het CBS op grond van de sociaaleconomische en sociaal-culturele positie tot de westerse allochtonen gerekend. De Indonesiërs vormen hierdoor in Nederland de grootste groep westerse allochtonen, namelijk 378 duizend personen (Van der Vliet, Ooijevaar & van der Bie, 2012). Het grootste deel hiervan zal al geruime tijd in Nederland wonen maar voor zover bekend is er geen onderzoek gedaan naar de beheersing van het Nederlands van deze groep Indonesiërs. In opdracht van de directie Integratie en Samenleving van het ministerie van

Sociale Zaken en Werkgelegenheid wordt tweejaarlijks een onderzoek uitgevoerd naar het inburgeringsexamen buitenland door het onderzoeks- en adviesbureau Significant. De verkoop van de gekuiste¹ zelfstudiepakketten Indonesisch is, samen met Engels en Russisch, als enige met meer dan tien pakketten toegenomen in het eerste halfjaar van 2013 ten opzichte van 2012, namelijk van 83 naar 103 (Remmerswaal, Tazelaar & Zwanepol, 2013:10). Daarnaast behoorde in de eerste helft van 2012 de Indonesische nationaliteit bij de vijf meest voorkomende nationaliteiten van kandidaat-inburgeraars (Remmerswaal et al., 2013:24). Dit samen suggereert een toename van Indonesische migranten naar Nederland. Een NT2-handleiding gericht op het Indonesisch zou een hulpmiddel kunnen zijn voor zowel de docenten en taalcoaches van kandidaat-inburgeraars als die van de huidige Indonesische inwoners van Nederland.

Zoals eerder aangegeven zal het eerste deel van dit afstudeerproject bestaan uit een academisch deel. Het eerste hoofdstuk zal een theoretisch kader bevatten met de theorie omtrent de tweedetaalverwerving en NT2. Daarop volgend zal het tweede hoofdstuk ingaan op het onderzoek en de werkwijze van dit afstudeerproject, waarna in het derde hoofdstuk de contrastieve analyse tussen het Nederlands en het Bahasa Indonesia aan bod komt. In dit derde hoofdstuk zal met behulp van verschillende grammatica's en vakliteratuur een vergelijking gemaakt worden tussen het Nederlands en het Bahasa Indonesia. Er zal daarbij gefocust worden op de fonologie, diverse woordsoorten en de syntaxis van beide talen. Afsluitend zullen in het vierde en concluderende hoofdstuk de resultaten gepresenteerd worden, alsook een discussie. De gebruikte literatuur en de bijlagen met daarin de enquête die gebruikt zal worden, zullen achterin te vinden zijn.

De verzamelde informatie en kennis van het academische deel zullen vervolgens leiden tot het praktische deel van dit afstudeerproject, namelijk een NT2-handleiding voor docenten van Indonesiërs. Het is van belang dat deze taalspecifieke handleiding voor een breed publiek toegankelijk is en ook goed leesbaar is voor NT2-docenten en taalcoaches die geen kennis hebben van het Bahasa Indonesia. Naast theorie over de Indonesische taal en de behandeling van obstakels die Indonesiërs kunnen ervaren tijdens het taalleerproces van het Nederlands zullen er in de handleiding ook oefeningen en bijbehorende antwoorden te vinden zijn die gericht zijn op Indonesische NT2-leerders.

¹ Voor een aantal landen worden de zelfstudiepakketten gekuist en ongekuist aangeboden. Bij de gekuiste versies wordt er rekening gehouden met het geloof en de cultuur van het land. Zij kunnen de inhoud van het zelfstudiepakket als aanstootgevend ervaren omdat dit in strijd is met de eigen cultuur en het geloof.

1 THEORETISCH KADER

Om een bruikbare NT2-handleiding te creëren is het onder andere van belang om op de hoogte te zijn van de theorieën omtrent T2-verwerving. Het doel van dit theoretisch kader is meer inzicht krijgen in het taalverwervingsproces; hoe wordt een taal verworven en wat is de beste manier om een taal te leren. Ook is het belangrijk om te weten of de moedertaal een rol speelt en welke rol deze T1 eventueel speelt. De hoeveelheid informatie die te vinden is over het T2-verwervingsproces is groot. Voor deze thesis is een relevante selectie gemaakt uit verscheidene beschikbare bronnen. De bronnen zullen verschillen, waardoor er overlap tussen de theorieën mogelijk is. De ene theorie zal de ander dus niet bij voorbaat uitsluiten maar wellicht zelfs complementeren.

1.1 Theorieën omtrent T2-verwerving

Allereerst is het van belang om een onderscheid te maken tussen natuurlijke en gestuurde taalverwerving. Er wordt gesproken over natuurlijke of ongestuurde taalverwerving als een persoon zich de taal en de bijbehorende regels op een natuurlijke manier eigen maakt gedurende het dagelijks leven en zonder onderwijs in die taal. Men spreekt dan ook over het verwerven van een taal zoals ook een moedertaal wordt verworven. Gestuurde taalverwerving gebeurt niet natuurlijk maar met behulp van taalonderwijs en bijvoorbeeld leerboeken. Omdat de taal expliciet wordt onderwezen wordt bij gestuurde taalverwerving vaak gesproken over het leren van een taal in plaats van het verwerven van een taal. In deze scriptie zal getracht worden om zoveel mogelijk onderscheid te maken tussen het verwerven en het leren van een taal hoewel termen als 'T2-verwerving' of 'taalverwerving' algemeen gebruikt zullen worden.

In het T2-verwervingsproces wordt onderscheid gemaakt tussen twee typen theorieën:

1. Linguïstische theorie (nadruk op het taalsysteem)
2. Cognitivistische theorie (nadruk op de cognitieve processen)

De twee theorieën zullen in dit hoofdstuk behandeld worden en zijn bedoeld om een beeld te geven van de manier waarop een tweede taal verworven wordt. Met name de linguïstische theorie zal de meeste aandacht krijgen aangezien verwacht wordt dat deze benadering het meest kan bijdragen aan de NT2-handleiding. Er zal ook aandacht besteed worden aan diverse onderwijsmethoden die menen de beste manier te zijn om een tweede taal te leren. De rol van de T1 tijdens de T2-verwerving (§ 1.1.3) en het T2-onderwijs (§ 1.2.7) komen ook nog aan bod, evenals theorie omtrent de NT2-handleiding. Er zal getracht worden om de theorie zoveel mogelijk chronologisch te behandelen.

1.1.1 Linguïstische theorie

De linguïstische theorie legt nadruk op het taalsysteem. Bij de theorie wordt verondersteld dat de manier waarop de tweede taal verworven wordt samenhangt met het karakter van het taalsysteem en de verschillen of overeenkomsten tussen de T1 en T2. Daarnaast is er een beperkte rol weggelegd voor algemene ideeën over kennisverwerving of over leren. Tijdens het bespreken van de theorie is er een onderscheid te maken tussen de drie volgende hypothesen:

1. Transferhypothese (focus op zowel de T1 als de T2)
2. Creatieve-Constructiehypothese (focus op T2)
3. Universele-Grammaticahypothese (focus op universele kenmerken van het taalsysteem)

De linguïstische theorie zal behandeld worden aan de hand van bovenstaande drie hypothesen, om te beginnen met de Transferhypothese.

1.1.1.1 Transferhypothese

Bij de Transferhypothese die ontstaan is in de jaren dertig wordt uitgegaan van een overheveling van structuren uit de moedertaal, tijdens het leren van de tweede taal. Deze hypothese komt voort uit het behaviorisme waarbij het leren, van bijvoorbeeld een nieuwe taal, wordt gezien als het leren van nieuw gedrag en nieuwe gewoontes. Een kenmerk van de behavioristische leertheorie dat van belang is voor (tweede)taalverwerving is dat bij het leren van nieuw gedrag, 'oud' gedrag een grote rol speelt (Appel & Vermeer, 1994; Bossers, Kuiken & Vermeer, 2010). Oude gewoontes zijn immers niet gemakkelijk af te leren en zullen zich aanvankelijk nog uiten bij het realiseren van de nieuwe gewoontes. Een bekend voorbeeld hiervan is de tandenborstel (Appel & Vermeer, 1994:97) waarbij, na een opknopbeurt van de badkamer, de tandenborstel die jarenlang links van de spiegel hing ineens rechts van de spiegel is komen te hangen. Waarschijnlijk zal de gebruiker van de tandenborstel enige tijd moeten wennen aan de nieuwe plek van de tandenborstel. Hierdoor zal hij in het begin vaak nog misgrijpen aan de linkerkant van de spiegel waar de tandenborstel eerst hing. Bij het leren van nieuw gedrag, in dit geval het grijpen naar de tandenborstel aan de rechterkant, speelt het oude gedrag nog lang een rol. Vertaald naar de tweedetaalverwerving stelt de behavioristische leertheorie dat de T2-verwerver de eigenschappen van de doeltaal moet aanleren en de gewoontes van de T1 achter zich moet laten om zich correct te uiten in de T2. Nieuw gedrag, in dit geval een nieuwe taal, wordt volgens de behavioristische theorie geleerd door imitatie en bekrachtiging waarbij de beloning van de imitatie, zoals bijvoorbeeld 'Ja, goed zo!', het gedrag zal versterken (Appel & Vermeer, 1994; Bossers et al, 2010). Uit gewoonte zal de leerder tijdens de productie

aanvankelijk teruggrijpen naar de eigenschappen van de moedertaal, waardoor er sprake is van transfer van de 'oude' T1-gewoontes naar de nieuwe T2-eigenschappen. Deze transfer kan zowel positief als negatief zijn. Bij positieve transfer zijn de eigenschappen van de nieuwe taal gelijk aan de oude taal ($T1 = T2$) wat het leerproces van de tweede taal kan vergemakkelijken. Een overheveling van de T1-eigenschappen naar de T2 kan grammaticaal correcte uitingen teweeg brengen in de doeltaal. Bij negatieve transfer, ook wel interferentie genoemd, zijn de eigenschappen van de nieuwe en oude taal niet gelijk ($T1 \neq T2$) wat het taalleerproces kan bemoeilijken. Overheveling van T1-eigenschappen naar de tweede taal kan zorgen voor ongrammaticale uitingen in de T2. In onderzoeken wordt de meeste aandacht besteed aan negatieve transfer.

Verschillen tussen twee talen kunnen negatieve transfer opleveren en kan dus ook problemen opleveren voor de leeders van de T2. Door het in kaart brengen van de verschillen tussen twee talen kan men eventuele transfer en dus ook eventuele fouten voorspellen. Het in kaart brengen van de verschillen of contrasten tussen twee talen gebeurt aan de hand van een Contrastieve Analyse (CA) die ook voor dit onderzoek gemaakt zal worden tussen het Nederlands en het Bahasa Indonesia. Bij het maken van een contrastieve analyse kan er onderscheid gemaakt worden tussen verschillende typen contrasten tussen talen, namelijk: fonologie, morfologie, lexicon, syntaxis en pragmatiek.

Onderzoek dat gedaan is naar de condities waaronder transfer optreedt brengt aan het licht dat deze beïnvloed wordt door diverse factoren (Ellis, 1985, in Appel & Vermeer, 1994). Een van die factoren is leeftijd. Transfer komt frequenter voor bij oudere dan bij jongere T2-leeders. Daarnaast is de mate waarin transfer voorkomt niet op alle linguïstische niveaus hetzelfde. Zo heeft de T1 meer invloed op de fonologie dan op de andere niveaus (Ellis, 1985, in Appel & Vermeer, 1994; Bossers et al., 2010). Ook is gebleken dat in de beginfase van het verwervingsproces transferfouten vaker voorkomen dan in latere stadia. De mate waarin de T1 en T2 van elkaar verschillen speelt ook mee. Echter de aanname uit de Transferhypothese dat hoe meer de talen van elkaar verschillen, hoe meer transferfouten er zullen zijn, blijkt volgens Appel en Vermeer (1994:95) niet te kloppen. Zij geven aan dat als talen weinig gelijkenissen vertonen, transfer juist niet voor de hand liggend is. Tevens blijkt dat transfer optreedt als T2-leeders als het ware geforceerd worden om taaluitingen te realiseren waar zij nog niet toe in staat zijn. Er wordt dan teruggerepen naar de eerste taal. Als laatste is er minder vaak sprake van transfer wanneer verschijnselen gemarkeerd zijn, oftewel opvallend zijn en minder vaak voorkomen. Voorbeelden van bijzondere en gemarkeerde verschijnselen zijn bijvoorbeeld uitdrukkingen. Er is minder sprake van lexicale transfer bij uitdrukkingen omdat dit gemarkeerde verschijnselen in de taal zijn die vaak metaforisch van aard zijn en opvallen voor de T2-leerder. Een Nederlander die Engels leert

zal niet snel zeggen “He has hair on his teeth” denkend dat dat een correcte Engelse uitdrukking is.

1.1.1.2 Creatieve-Constructiehypothese

Uit het werk van Ellis (1985, in Appel & Vermeer, 1994) kan geconcludeerd worden dat transfer minder vaak voorkomt dan men denkt, onder andere omdat transfer gekoppeld is aan bepaalde condities. Daarnaast kwamen door foutenanalyses twee zaken naar voren, namelijk dat fouten die voorspeld waren op basis van de verschillen tussen de T1 en T2, niet voorkwamen en fouten die niet voorspeld waren door de Transferhypothese, wel gemaakt werden. Deze laatste niet-voorspelde fouten bleken te verdelen in vier subcategorieën:

1. Fouten die tijdens de verwerving ook gemaakt worden door moedertaalsprekers van de T2, ook wel bekend als ontwikkelingsfouten (Kuiken, 2006) of intralinguale fouten.
2. Fouten die kenmerkend zijn voor alle T2-leerders van de taal in kwestie.
3. Fouten als gevolg van regels die in het T2-onderwijs aangeleerd zijn maar verkeerd toegepast worden, zoals bijvoorbeeld werkwoordsvervoegingen toepassen op uitzonderingen.
4. Unieke fouten die niet te verklaren zijn door transfer maar ook niet in een van de bovenstaande typen fouten valt.

In de jaren zeventig hebben Dulay en Burt (1974) aangetoond in hun onderzoek dat zowel de Chinees- als Spaanstalige kinderen hetzelfde verwervingspatroon lieten zien bij het leren van het Engels, de T2. Dit duidt erop dat, ongeacht de moedertaal, de T2 het verwervingsproces bepaalt. De rol van de T1 bleek dus ondergeschikt aan die van de T2. Op basis van een aantal foutenanalyses werd geconstateerd dat het vooral ontwikkelingsfouten waren die T2-verwervers maakten. Dit eerste type fouten, de ontwikkelingsfouten, vormt de kern van de Creatieve-Constructiehypothese (CCH). Deze hypothese heeft als uitgangspunt dat “T2-verwervers zich, net als T1-verwervers, op basis van het eigen, creatieve taalvermogen de taal eigen maken” (Appel & Vermeer, 1994:98). Aan de hand van het taalaanbod construeren de leerders zelf onbewust hypothesen over de structuur van de te leren taal. Vervolgens worden deze hypothesen uitgetoetst en met behulp van nieuwe input waar nodig aangepast (Appel & Vermeer, 1994; Bossers et al., 2010). De meeste ontwikkelingsfouten die gemaakt worden tijdens dit proces zijn het gevolg van *overgeneralisatie* en *simplificatie* (Appel & Vermeer, 1994). Overgeneralisatie komt zowel bij eerste- als tweedetaalverwerving voor en is het breder toepassen van een regel dan toegestaan (Appel et al. 2002; Bossers et al., 2010; Kuiken, 2006). Een voorbeeld van overgeneralisatie bij T1-verwervers is alle dieren een ‘woef’ noemen. Een voorbeeld voor tweedetaalleerders is altijd een meervoud te vormen door *-en* achter het woord te plakken.

Simplificatie is het weglaten van, vaak functionele, elementen uit de zin die in principe niet nodig zijn om de zin te begrijpen, zoals bijvoorbeeld werkwoordsuitgangen.

1.1.1.3 Universele-Grammaticahypothese

Noam Chomsky is de naam die veelal geassocieerd wordt met de Universele Grammatica (UG). Samen met anderen heeft hij zich in de jaren vijftig verdiept in de hypothese die de verklaring weet te geven voor het feit dat kinderen zinnen kunnen produceren die zij nog nooit eerder gehoord hebben. De gedachte hierachter is dat een taalleerder met een eindige verzameling regels, een oneindige verzameling zinnen kan produceren. Het is onmogelijk dat een leerder alle mogelijke zinnen via talige input, oftewel externe factoren, gehoord heeft. De hypothese verklaart dit met behulp van de Universele Grammatica, oftewel de interne factoren en stelt dat bij het leren van een taal zowel interne factoren als externe factoren zoals taalaanbod van belang zijn. De UG stelt dat mensen over de hele wereld een aangeboren taalvermogen delen. Dit aangeboren taalvermogen bestaat uit een aantal algemene kenmerken, ook wel bekend als principes, die van toepassing zijn op alle talen over de hele wereld. Daarnaast bestaan er ook specifieke eigenschappen van talen, bekend als parameters, die deel uitmaken van de algemene principes en per taal kunnen verschillen. Een voorbeeld van een principe dat voor alle talen geldt is het hebben van subjecten, een parameter die per taal kan verschillen is het wel of niet weglaten van dit subject, ook wel bekend als pro-drop. Appel en Vermeer (1994) lichten nader toe dat volgens de aanhangers van de UG de reeds vastgelegde parameters voor de T1 tijdens het T2-verwervingsproces, omgezet kunnen worden naar de parameters van de tweede taal. Het voorkomen van vergelijkbare of overeenkomstige parameters is mogelijk binnen bepaalde taalfamilies en kan het T2-verwervingsproces vergemakkelijken en andersom eventueel bemoeilijken. Over de betrokkenheid van de UG bij het leren van een tweede taal zijn de opinies van UG-aanhangers nog verdeeld aangezien de meningen wat betreft de toegang tot de UG gedurende alle leeftijden tot op heden nog steeds ter discussie staat.

1.1.1.4 Linguïstische theorie samengevat

Samenvattend zijn bij de behandeling van de linguïstische benadering drie hypothesen ter sprake gekomen: Transferhypothese, Creatieve-Constructiehypothese en de Universele-Grammaticahypothese. Bij de Transferhypothese die ontstaan is in de jaren dertig werkt men vanuit het behavioristische uitgangspunt waarbij het leren van de tweede taal gezien wordt als een kwestie van nieuwe gewoontes en nieuw gedrag leren. De oude gewoontes, ofwel de T1, kunnen daarbij tot positieve of negatieve transfer leiden wat het leren van de T2 kan vergemakkelijken of juist bemoeilijken. Later in de jaren zeventig ontstaat er een nieuwe visie

op transfer en wordt het behavioristische idee over het aanleren van nieuw taalgedrag losgelaten. De Transferhypothese maakte plaats voor de Creatieve-Constructiehypothese. In plaats van zich te richten op een contrastieve analyse tussen de T1 en T2 wordt de aandacht nu gevestigd op de tussentaal van de leerder tijdens het verwervingsproces. Tijdens het verwervingsproces worden vooral ontwikkelingsfouten gemaakt die de kern vormen van de creatieve-constructiehypothese. Deze fouten zijn volgens de CCH te verklaren omdat T2-verwervers gebruik maken van hun eigen creatieve taalvermogen om zich de doeltaal eigen te maken, zoals tijdens het T1-verwervingsproces. Onbewust maakt de leerder 'hypotheses' over de structuur van de doeltaal op basis van de taal die ze om zich heen horen. De Universele-Grammaticahypothese werd vooral door Noam Chomsky uitgewerkt in de jaren vijftig. Deze hypothese veronderstelt dat mensen een aangeboren taalvermogen bezitten bestaande uit algemene kenmerken die voor alle talen hetzelfde zijn, de principes, en unieke eigenschappen die voor elke taal anders kan zijn, de parameters. Over de daadwerkelijke betrokkenheid van de UG bij T2-verwerving zijn de meningen tot op heden verdeeld.

1.1.2 Cognitivistische theorie

Naast de hierboven behandelde linguïstische theorie is er de cognitivistische theorie uit de jaren zeventig die zich richt op het cognitieve proces tijdens het verwerven van een taal. Taalverwerving wordt gezien als het verwerven van een complexe cognitieve vaardigheid zoals ook rekenen dat is. De cognitiewetenschapper Michael Tomasello (1998) stelt zich hiermee tegenover de generatieve taalkunde van Noam Chomsky waarin hij de Universele Grammatica bestudeert. Tomasello meent dat kinderen zich de taal en de bijbehorende regels geleidelijk eigen maken door middel van hun vermogen om te generaliseren en te categoriseren. Bij de informatieverwerking vinden twee processen plaats: *herstructurering* en *automatisering*. Met herstructurering wordt het herzien van de regels bedoeld. In het geval van taalverwerving worden de grammaticale regels steeds vergeleken met de informatie van buitenaf. Wanneer dit niet met elkaar overeenkomt betekent dit dat de grammaticale regels geherstructureerd moeten worden zodat ze overeen komen met de input. Het tweede proces is automatisering en doelt op de automatische productie van de nieuwe vaardigheid. In het begin van het taalverwervingsproces zal de leerder met moeite de doeltaal kunnen uitspreken en is er nog geen sprake van een automatisme. Naarmate de taalvaardigheid toeneemt zal het produceren van de doeltaal steeds automatischer gaan en zal de leerder steeds minder hoeven nadenken tijdens het produceren van de taal.

1.1.3 De rol van de moedertaal

Het praktische onderdeel van deze masterthesis is een NT2-handleiding gericht op het Indonesisch als moedertaal. De theorieën waarbij uitgegaan wordt van een invloed van de moedertaal op de tweede taal is waar de focus van deze scriptie ligt. Een eerder besproken theorie die hierop aansluit is de linguïstische theorie (§ 1.1.1) en met name de hieraan gelieerde Transferhypothese (§ 1.1.1.1) die in het huidige afstudeerproject als enige theorie van waarde is voor T2-onderwijs door de relatie die het legt tussen de T1 en de T2. Er is veel onderzoek gedaan naar transfer en de invloed van de moedertaal op de tweede taal. Een van die onderzoeken is van Yan Hui (2010) waarin hij verschillende theorieën behandelt over de rol die de T1 speelt tijdens het leren van een T2. Hij bespreekt de mogelijkheid van het ontbreken van transfer, negatieve transfer en positieve transfer. De eerder besproken Creatieve-Constructiehypothese (§ 1.1.1.2) stelt dat de moedertaal helemaal geen rol speelt tijdens de verwerving van de tweede taal. Aanhangers gaan ervan uit dat de leerder nieuwe mentale representaties maakt bij elke nieuwe taal waarmee hij wordt geconfronteerd. Zoals eerder behandeld constateerden Dulay & Burt in 1974 in hun onderzoek geen invloed van de T1 op de T2. Als deze rol er al geweest was, dan was deze volgens hen minimaal. Er zijn ook aanhangers van theorieën over positieve transfer die vooral uitgaan van de positieve invloed die de moedertaal op de T2 kan hebben. De T1 zou het T2-verwervingsproces juist faciliteren. De T2-verwerver maakt daarbij gebruik van zijn vaardigheden en zijn metalinguïstische besef tijdens het leren van een nieuwe taal (Cummins, 1983; Francis, 2000, in Hui, 2010). Theorieën omtrent negatieve transfer gaan ervan uit dat de moedertaal een negatieve invloed heeft op de tweede taal op punten waar beide talen van elkaar verschillen. James (1980, in Hui, 2010) benadrukt in zijn werk dat er met zekerheid gesproken kan worden over T1 transfer en dat deze vooral negatief is. Ten tweede benadrukt hij dat de obstakels tijdens het T2-verwervingsproces voorspeld kunnen worden door de verschillen tussen beide talen in kaart te brengen. Hoe groter de verschillen tussen beide talen, hoe groter de kans op moeilijkheden tijdens het leren van de tweede taal (Hui, 2010:98). Door de jaren heen hebben diverse onderzoeken negatieve transfer aangetoond op verschillende gebieden van de taal. Lado in 1957, Krashen in 1981, Rintell voor de fonologie in 1984 en Li in 2002 voor de syntaxis zijn enkele voorbeelden van onderzoekers die vooral de negatieve invloed van de T1 op de T2 hebben kunnen bevestigen (Hui, 2010).

Zoals ook Yan Hui zijn artikel afsluit, kan geconcludeerd worden dat transfer een veelbesproken en gecompliceerd fenomeen is. Dat er sprake is van een wezenlijke invloed van de moedertaal op de tweede taal erkent Hui. Uiteraard zijn er ook meningen die zich plaatsen tussen deze verschillende theorieën in. Na de Transferhypothese ontstond in de jaren zeventig de Creatieve-Constructiehypothese. In de jaren die volgden werd de Creatieve-Constructiehypothese regelmatig tegengesproken wat betreft de ondergeschikte

rol van de moedertaal. Het reeds bestaande T2-verwervingsonderzoek werd uitgebreid en de rol van de T1 werd benadrukt. Een van deze onderzoekers is Ineke van de Craats. Zij stelt dat de moedertaal wel een grote rol speelt in het T2-verwervingsproces en dat de aanwezige basis van T1-kennis van groot belang is (Van de Craats, 15 september 2006). Met de bijbehorende behoudshypothese, ook bekend als de conservatiehypothese, erkent Van de Craats de invloed van de moedertaal op de tweede taal en stelt zij dat men aan de fouten van beginnende leerders kan opmaken wat hun moedertaal is. Deze fouten worden toegekend aan het behoud van de T1-eigenschappen omdat beginnende leerders het patroon volgen van hun moedertaal (Van de Craats, 28 september 2006). Volgens de behoudshypothese is het T2-verwervingsproces een proces van moeite met loslaten. De leerder blijft tijdens het verwervingsproces de T1-eigenschappen toepassen totdat er voor de leerder voldoende aangetoond is dat de parameters geherstructureerd moeten worden richting de T2. Er wordt daarbij door Van de Craats, Corver en Van Hout (1998) een duidelijk verschil gemaakt tussen *behoud* en *transfer*. Dit onderscheid wordt gemaakt omdat de term *transfer* suggereert dat het gaat om een daadwerkelijke en bewuste verplaatsing van eigenschappen van de T1 naar de T2. De term *behoud* is volgens hen beter omdat deze aangeeft dat het gaat om de onontkoombare aanwezigheid van de moedertaal. Volgens Van de Craats ontwikkelt de grammatica van een T2-leerder zich vanuit de T1-grammatica en wordt deze pas later een zelfstandig systeem wat *behoud* ook een betere term maakt dan *transfer*. De discussie over de wel of niet actieve Universele Grammatica in de T2 wordt in deze hypothese niet gevoerd omdat de UG gelijkgesteld wordt aan de moedertaal. De hypothese richt zich op het feit dat grammaticale structuren behouden blijven en niet of deze voortkomen uit de UG of de T1. Met de behoudshypothese erkent Van de Craats een invloed van de T1 op de T2 als zijnde het behoud van de T1-eigenschappen in de beginfase van het T2-verwervingsproces. De ondergeschikte rol van de moedertaal in de Creatieve-Constructiehypothese wordt hiermee betwist en in deze masterthesis wordt voortgebouwd op het idee dat de moedertaal een wezenlijke invloed heeft op het T2-verwervingsproces. Deze kennis zal gebruikt worden tijdens de totstandkoming van de NT2-handleiding die zich richt op het Indonesisch als moedertaal.

1.2 Methoden in het tweede-taalonderwijs

Hierboven zijn verschillende theorieën behandeld die toelichten hoe het taalverwervingsproces volgens die theorieën verloopt. Naast inzichten over het taalverwervingsproces is het van belang om na te gaan welke manieren er zijn om een tweede taal te leren om deze kennis vervolgens toe te passen op de ontwikkeling van de NT2-handleiding voor het Indonesisch. Gestuurde taalverwerving gebeurt namelijk door

middel van onderwijs en/of hulpmiddelen zoals leerboeken. In het tweede-taalonderwijs zijn er diverse methoden die bepleiten hoe een tweede taal het beste aangeleerd kan worden. De vijf kernmethoden zullen hierop volgend aan de orde komen zoals deze in Appel & Vermeer (1994) en Bossers et al. (2010) aan bod komen.

1.2.1 Grammatica-vertaalmethode

Met name in het vreemdetalenonderwijs is de grammatica-vertaalmethode traditioneel gezien - tot 1970 - de bekendste en meest gebruikte in het T2-onderwijs (Appel & Vermeer, 1994; Bossers et al., 2010). Met het schriftelijke karakter van de benadering wordt de focus gelegd op het vertalen en leren van woorden en het bestuderen van de grammatica. De grammaticaregels worden expliciet aangeboden in min of meer traditionele termen zoals ook een woordenlijst. De instructietaal is vaak de moedertaal van de cursist wat het een lastige methode maakt wanneer de leerders verschillende taalachtergronden hebben. De doelgroep bestaat uit cursisten die zich richten op de abstracte en analytische benadering van de T2, waardoor de methode meer gezien wordt als een bestudering van de taal dan een manier om de taal te leren gebruiken. Mondelinge vaardigheden komen vrijwel niet aan bod en het idee is dat bestudering van de regels en woordenlijsten leidt tot het leren van de taal. Dit maakt de grammatica-vertaalmethode ongeschikt voor jonge T2-leerders en leerlingen die de taal vooral willen leren gebruiken in de praktijk. Een belangrijke eigenschap van de methode is dat er geen rekening gehouden wordt met transitionele structuren in het (schriftelijke) taalgebruik waardoor er geen ruimte is voor fouten en er altijd gestreefd wordt naar correct taalgebruik. Een ander obstakel is het aanbod van de tweetalige woordenlijst. Niet voor elk woord geldt dat deze letterlijk te vertalen is. Een woord kan soms meerdere betekenissen of diverse connotaties hebben. Een voorbeeld is het Indonesische woord *jalan* dat meerdere betekenissen kan hebben en tot verschillende woordklassen kan behoren. *Jalan* kan het zelfstandig naamwoord 'weg' of 'reis' betekenen maar ook het werkwoord 'lopen'. De context is hierbij van belang waardoor een één op één vertaling van het woord niet mogelijk is. Een ander voorbeeld is *sayang* dat 'jammer/zonde', 'liefhebben', 'medelijden', of een koosnaampje zoals 'liefje/kindje/schatje' betekent. Dergelijke woorden kunnen voor verwarring zorgen in een tweetalige woordenlijst.

1.2.2 Audio-linguale methode

Als reactie op de grammatica-vertaalmethode vormde zich in de jaren vijftig en zestig de audio-linguale methode. Deze methode sluit wat taal betreft aan op de structuralistische benadering die de taal beschouwt als een systeem van structureel met elkaar verbonden elementen. Wat betreft de visie van de methode wordt deze vaak verbonden aan het eerder

genoemde behaviorisme. Bij de audio-linguale methode is de mondelinge taal primair en ligt de nadruk op gesproken taal (Appel & Vermeer, 1994:135). Het doel van de benadering is om daadwerkelijk te leren communiceren in de doeltaal. In deze methode wordt ook vaak verwezen naar de manier waarop kinderen de moedertaal leren, namelijk mondeling. Echter de fouten die kleine kinderen maken tijdens het verwervingsproces worden niet getolereerd bij deze benadering. Met het behaviorisme als visie moeten 'goede gewoontes' worden gevormd. Imitatie, herhaling en drills moeten zorgen voor deze goede gewoonte in het taalgebruik, met de nadruk op uitspraak en zinspatronen. Op basis van de Transferhypothese en de daarmee te voorspellen obstakels voor de leerder, wordt er in de leerstof ook veel aandacht besteed aan de contrasten tussen de T1 en T2. De T2 is de instructietaal en wordt in principe via een geluidsopname of door de docent mondeling gepresenteerd. Voor de opdrachten wordt onder andere gebruik gemaakt van het stimulus-respons model waarbij dialogen worden onderverdeeld in S (stimulus) en R (respons) en correcte uitingen in de doeltaal worden ontlokt. Een voorbeeld is, S: Woont u in Amsterdam? R: Ja, ik woon in Amsterdam. De vraagtekens die Appel & Vermeer bij deze methode stellen liggen onder andere bij de eis dat cursisten direct tot correcte, al dan niet geïmiteerde, taalproductie komen en zich de taal daarmee niet eigen maken.

1.2.3 Communicatieve methode

Wanneer men in de tweedetaalverwerving spreekt over 'het conflict tussen de twee C's' doelt men op een conflict tussen code (taalvorm) en communicatie. Bij dit conflict is het de vraag op welke van de twee de T2-verwerver zich moet richten. Waar de grammatica-vertaalmethode zich richt op de code, beweert de audio-linguale benadering communicatie als doel te hebben. De naam van de communicatieve methode geeft al prijs waar de focus op ligt, alhoewel de code niet geheel buiten beeld blijft. De benadering is erg divers wat betreft leerstof, werkvormen, didactiek et cetera. Dit komt vooral door de twee uitgangspunten die de methode heeft, namelijk: "de cursist leert de taal door (zo natuurlijk mogelijk) te communiceren in de taal" en "iemand die een tweede taal leert, moet niet alleen de taalvormen leren, maar ook de regels voor het taalgebruik of de communicatieve gewoontes" (Appel & Vermeer, 1994:140). Ondanks dat de regels apart behandeld worden, wordt in de communicatieve methode gewoonlijk verondersteld dat de cursist uit de aangeboden taal de regels zal afleiden, zoals we eerder al gezien hebben bij de Creatieve-Constructiehypothese. Ondanks dat de communicatieve benadering een groot publiek lijkt te bereiken en sinds de jaren tachtig erg populair is, uiten Appel & Vermeer (1994:148-149) toch een aantal kritiekpunten. De communicatieve oefeningen en rollenspellen die gepaard gaan met de methode zijn niet voor alle typen cursisten geschikt en kunnen zelfs als

ongemakkelijk ervaren worden. Het taalaanbod dat zij elkaar hierbij leveren is vaak ook deficiënt, waardoor het vaststellen van correcte hypothesen over de T2 moeilijker wordt. Daarbij komt dat de puur communicatieve aard van de methode kan leiden tot verwaarlozing van andere belangrijke te leren aspecten van de doeltaal. Ook wordt er van de leerders verwacht dat zij over communicatieve vaardigheden beschikken terwijl er meestal nog niet eens sprake is receptieve vaardigheden.

1.2.4 Receptieve methode

In tegenstelling tot de eerder behandelde methoden waarbij vooral productie van belang was, behoort de receptieve benadering tot de methode die zich richt op het begrijpen van de doeltaal en het ontwikkelen van de receptieve vaardigheden als luisteren en lezen. De receptieve vaardigheid in de tweede taal wordt vaak over het hoofd gezien omdat dit een meer verborgen activiteit is (Appel & Vermeer, 1994:149-150). In tegenstelling tot taalreceptie is taalproductie expliciet en openbaar en geeft deze de docent meer grip op het onderwijs van de taal, waardoor taalproductie ook eerder de doelstelling zal zijn. De ontwikkeling van taalbegrip in de tweede taal is volgens critici echter niet te verwaarlozen. Allereerst geldt voor zowel de eerste als tweede taal dat tijdens de natuurlijke verwerving taalreceptie altijd voorafgaat aan taalproductie en de basis legt van de competentie. Ten tweede overtreft de omvang van de receptieve kennis die van de productieve. Denk daarbij aan de receptieve kennis van de woordenschat. Het derde argument betreft het minder bedreigende effect, het (nog) niet hoeven produceren van de taal, dat de receptieve aanpak met zich mee brengt, zeker voor T2-verwervers in de eerste fase van het leerproces. Ten vierde is de aanpak veel makkelijker wat betreft het onderwijzen van de T2. Het doen van begripsoefeningen met een groep is eenvoudiger dan productie-oefeningen, waardoor het rendement kan worden verhoogd. Tot slot is het voor de leerders mogelijk om de receptiestrategieën in het alledaagse taalsituaties toe te passen waardoor het T2-verwervingsproces ook buiten de lessen kan worden voortgezet door bijvoorbeeld te lezen of te luisteren (Appel & Vermeer, 1994:150-151). Bij het overwegen van een receptieve methode is het van belang om te beseffen dat het geen totaalbenadering is en het slechts het taalbegrip betreft. De receptieve aanpak zou een goede start zijn tijdens het verwervingsproces om zich vervolgens te richten op de productie. Leergangen die zich alleen richten op de receptieve vaardigheid kunnen het nadeel hebben om eentonige en onnatuurlijke oefeningen te bevatten. Omdat communicatie niet gestimuleerd wordt kan er geen betekenisvolle en natuurlijke interactie plaatsvinden.

1.2.5 Handelingspsychologische methode

Bij de handelingspsychologische methode wordt er uitgegaan van een koppeling van handelingen aan taal. Er wordt hierbij aangenomen dat de koppeling ervoor zorgt dat de waargenomen taal beter verankerd wordt in het geheugen van de verwerper (Appel & Vermeer, 1994:157). Het is voor iemand makkelijker om een object zoals een afstandsbediening te onthouden wanneer diegene er iets mee gedaan heeft, dan wanneer hij alleen het plaatje van het object gezien heeft. Net zoals de receptieve benadering is de handelingspsychologische methode geen totaalbenadering maar omvat het slechts een deel van de taalvaardigheid.

1.2.6 Eclectische methode

Er bestaat niet zoiets als de beste methode om te gebruiken in het T2-onderwijs. Naast het feit dat niet alle leerders en hun behoeften gelijk zijn is er ook geen onderzoek dat heeft geleid tot de superioriteit van een specifieke methode. Dergelijk onderzoek is ook niet mogelijk wanneer men rekening houdt met de verschillende doelstellingen en doelgroepen van de methoden. Dit wetende is een combinatie van diverse benaderingen wellicht de best mogelijke benadering, waardoor er een gecombineerde aanpak ontstaat die een grotere groep cursisten aanspreekt. Als we kijken naar het aanbod van de diverse lesmethoden tegenwoordig wordt er nog steeds vooral de keus gemaakt voor deze eclectische methode waar Appel & Vermeer (1994:161) en Bossers et al. (2010: 67) voorstanders van zijn.

1.2.7 De rol van de moedertaal in het T2-onderwijs

Zoals we eerder gezien hebben in § 1.1.3 over de rol van de moedertaal kan bij het leren van de tweede taal de T1 van de leerder niet buiten beschouwing gelaten worden, of de verwerper dit nu wilt of niet. De moedertaal is een taal die de leerder reeds bezit en die dus een rol kan spelen tijdens het T2-verwervingsproces. Bij de bespreking van bovenstaande onderwijsmethoden hebben we gezien dat de rol van de T1 tijdens het onderwijs per methode kan verschillen. De vragen omtrent de rol van de moedertaal bij het leren van een tweede taal zorgen voor interessante onderzoeken en discussies. Diverse onderzoeken tonen aan dat er zowel voor- als nadelen verbonden zijn aan het gebruik van de T1 in het T2-onderwijs (Appel & van Kalsbeek; Atkinson, 1987; Cook, 2001; Van de Craats & Kerkhoff, 2000; Harbord, 1992; Mart, 2013; Schweers, 1999). Tegenstanders van het gebruik van de moedertaal in het T2-onderwijs gaan vaak uit van het idee dat het verwerven van een tweede taal moet lijken op het verwerven van de eerste taal zoals bijvoorbeeld bij de audio-linguale methode. Deze vergelijking is echter niet terecht omdat de T2-verwerper in het bezit is van een T1 waar niet zomaar afstand van gedaan kan worden. Ook is de vaak oudere T2-

leerder niet te vergelijken met een verwerver van de moedertaal. De moedertaal wordt over het algemeen namelijk verworven in de babytijd en een tweede taal vaak daarna. Deze tegenstanders waren overtuigd van het idee dat de eerste en tweede taal van elkaar gescheiden moesten blijven en dat hoe meer de verwerver de T2 hoorde, hoe beter. Naar bovenstaande argumenten werd gehandeld en de moedertaal werd, waar mogelijk, vermeden. Maar waar eerder vooral geloofd werd in de onderdompeling in de doeltaal is er tegenwoordig steeds meer ruimte voor het gebruik van de T1 in het T2-onderwijs. Wil de T1 een positief invloed hebben op het T2-verwervingsproces, dan is het van belang dat deze op de juiste manier wordt toegepast en ook niet meer dan nodig. Het gebruik van de moedertaal tijdens de T2-lessen kan namelijk zorgen voor een minder gespannen sfeer tijdens het onderwijs en kan de cursisten meer op hun gemak stellen. Ook is het leren van de T2-woordenschat voor de leerlingen makkelijker vanuit de T1. Voor de docent is het toelichten van de grammaticale concepten en opdrachten in de moedertaal minder tijdrovend en vaak effectiever. *Mits* het daarnaast alleen gebruikt wordt wanneer nodig en er niet in overmaat gebruikt wordt gemaakt van de moedertaal kan deze een positieve bijdrage leveren tijdens het leren van de tweede taal. Yan Hui (2010) geeft in zijn artikel aan een voorstander te zijn van het gebruik van de T1 in het T2-onderwijs, mits deze juist toegepast wordt en er goed gekeken wordt naar zowel de voor- als nadelen van het gebruik ervan. Van de Craats & Kerkhoff (2000) zijn van mening dat het van belang is dat de docenten voldoende kennis hebben van de moedertaal van de leerders zodat zij deze informatie kunnen gebruiken tijdens het onderwijzen van de T2. Appel & Van Kalsbeek (2001) sluiten zich aan bij die gedachte door aan te geven dat “het gebruik maken van contrasten tussen talen en culturen in het taalonderwijs eerder een competentie is die de docent moet beheersen, dan een kenmerk van lesmateriaal” (Appel & Van Kalsbeek, 2001:372). De docent dient volgens hen op de hoogte te zijn van de aanwezige kennis van de leerders, ofwel hun moedertaal, om vervolgens met behulp van contrastief taalonderwijs een zo effectief mogelijk leerproces te genereren. Een NT2-handleiding die specifiek gericht is op de moedertaal van de leerder is daarbij een ideaal hulpmiddel. Terugkijkend naar de verschillende onderwijsmethoden die aan bod zijn gekomen is een eclectische methode het meest passend voor een dergelijke NT2-handleiding. De handleiding zal zich namelijk niet focussen op één te leren vaardigheid maar zich richten op verschillende elementen (uit verschillende onderwijsmethoden) waarbij het opbouwen van een basiskennis van de grammatica en de woordenschat ook belangrijk is. Voor de cursist is variatie in onderwijsaanbod daarbij van belang zodat de cursist zich eventueel meer kan focussen op een bepaalde vaardigheid zoals bijvoorbeeld schrijven. Het gecombineerde profiel van de eclectische methoden kan aansluiten bij de wensen van de T2-leerder.

1.3 Richtlijnen voor NT2-handleidingen

Tegenwoordig zijn er verschillende naslagwerken in diverse vormen te vinden die een NT2-docent kan raadplegen. Deze werken zijn bedoeld om de docent te helpen tijdens het onderwijzen van het Nederlands als tweede taal. Verschillende studenten aan de Universiteit Utrecht hebben onderzoek gedaan naar de eisen waar een handleiding voor NT2-docenten aan moet voldoen. In 2012 heeft Kim de Bakker voor haar afstudeerproject 'NT2-wijzer voor het Turks' gekeken naar deze eisen door gerichte vragen te stellen aan de diverse experts en aan de doelgroep van de handleiding, de NT2-docenten. Uit haar interviews zijn de volgende richtlijnen naar voren gekomen voor een NT2-handleiding (De Bakker, 2012:22):

- *Het product moet een naslagwerk worden voor de docent.*
- *Het product moet zo concreet mogelijk worden uitgewerkt.*
- *Het product moet niet alleen valkuilen constateren, maar ook demonstreren.*
- *Het product moet informatie bevatten over hoe basale dingen in T2 werken.*
- *Het product moet werken als een praktische handleiding: 'even iets opzoeken'.*

Aangezien het eindproduct gemaakt wordt voor NT2-docenten, wordt er bij de ontwikkeling van de handleiding rekening gehouden met de eisen die zij stellen en zullen deze zoveel mogelijk verwerkt worden in de NT2-handleiding die zal voortvloeien uit deze scriptie. In 2013 hebben de studentes Tinka Versteeg (2013) en Lianne Aerts met behulp van een taalcoach de NT2-handleiding voor het Turks (De Bakker, 2012) en het Marokkaans-Arabisch (Van der Putte, 2012) geëvalueerd en geoptimaliseerd. De taalcoach werd ingeschakeld omdat de NT2-handleiding ook voor taalcoaches als hulpmiddel kan fungeren. Rekening houdend met de minder taalwetenschappelijke kennis van de taalcoaches stellen de studentes aanvullende eisen voor (Versteeg, 2013:26-28):

- *Taalkundige termen en afkortingen moeten worden uitgelegd en daarom is een begrippen- en afkortingenlijst vereist.*
- *De NT2-wijzer staat los van het academische deel, heeft een eigen inhoudsopgave en zal geschreven worden in eenvoudige en duidelijke taal.*

Naast de eisen die De Bakker (2012) eerder stelde wordt ook met deze eisen rekening gehouden tijdens de totstandkoming van de uiteindelijke handleiding voor Indonesische leerders van het Nederlands, om zo tot de meest optimale en bruikbare handleiding te komen. De vereiste begrippenlijst zal echter niet toegevoegd worden aan de handleiding maar voor de handleiding die uit dit afstudeerproject voortkomt zal voorkomen worden dat een dergelijke begrippenlijst nodig. Er zal geen onnodige jargon gebruikt worden en taalkundige termen worden waar nodig direct toegelicht. Duidelijk moet zijn dat de handleiding een naslagwerk is en als aanvulling op het gebruikte cursusmateriaal dient.

2 HET ONDERZOEK

Bij deze masterscriptie hoort een NT2-handleiding voor docenten die het Nederlands als tweede taal leren aan personen met het Indonesisch als moedertaal. Om tot een bruikbare en geschikte handleiding te komen zullen er in deze scriptie een aantal onderzoeksvragen beantwoord moeten worden. De antwoorden op de onderzoeksvragen zullen van belang zijn bij de totstandkoming van de uiteindelijke handleiding.

2.1 De onderzoeksvragen

Voor dit onderzoek luidt de hoofdvraag als volgt:

Op welke manier kan de beschikbare kennis van het Bahasa Indonesia en het Nederlands verwerkt worden tot een bruikbare NT2-handleiding voor docenten van Indonesische leerders?

Om tot een passend antwoord op bovenstaande hoofdvraag te komen zullen voor dit onderzoek de volgende drie deelvragen behandeld worden:

- 1. Welke (grammaticale) verschillen bestaan er tussen het Bahasa Indonesia en het Nederlands?*
- 2. Tegen welke obstakels lopen de Indonesische leerders van het Nederlands tijdens het taalverwervingsproces?*
- 3. Hoe kunnen de antwoorden op deelvraag 1 en 2 leiden tot een bruikbare taalspecifieke NT2-handleiding voor het Bahasa Indonesia?*

2.2 De werkwijze

Er zal op verschillende manier gezocht worden naar antwoorden op de onderzoeksvragen. Onderstaand zal per deelvraag aangegeven worden hoe er naar het antwoord gezocht zal worden.

2.2.1 Beantwoording van de eerste deelvraag

Welke (grammaticale) verschillen bestaan er tussen het Bahasa Indonesia en het Nederlands?

Om erachter te komen welke verschillen er bestaan tussen het Bahasa Indonesia en het Nederlands is er een contrastieve analyse gemaakt. Daar waar de talen van elkaar verschillen kan negatieve transfer verwacht worden, wat kan leiden tot knelpunten tijdens het taalverwervingsproces. Daar waar de structuren van beide talen overeenkomen kan uitgegaan worden van positieve transfer, wat een positieve bijdrage kan leveren aan het verwervingsproces. Met behulp van de beschikbare grammatica's en vakliteratuur is er tussen het Bahasa Indonesia en het Nederlands een zo zorgvuldig mogelijke vergelijking gemaakt. Er wordt hierbij een onderscheid gemaakt tussen fonologie, woordsoorten en syntaxis. Per onderdeel komen zowel de verschillen als de eventuele overeenkomsten aan de orde. De uitgebreide contrastieve analyse is te vinden in het volgende hoofdstuk zoals ook een samenvatting ervan in de conclusie van deze scriptie te vinden is. De resultaten die voortkomen uit de contrastieve analyse vormen de basis voor het praktische deel van dit afstudeerproject, namelijk de NT2-handleiding voor docenten van Indonesiërs.

2.2.2 Beantwoording van de tweede deelvraag

Tegen welke obstakels lopen de Indonesische leerdere van het Nederlands tijdens het taalverwervingsproces?

De beantwoording van de eerste deelvraag moet onder andere voorspellen welke knelpunten verwacht worden voor de Indonesische NT2-verwervere. Het is echter ook van belang om na te gaan of deze knelpunten ook daadwerkelijk ervaren worden door de leerdere. Het is namelijk mogelijk dat er een discrepantie ontstaat tussen de theorie uit deelvraag 1 en de praktijk, ofwel de ervaringen van Indonesische NT2-leerdere. Om die reden is er een enquête afgenomen bij verschillende Indonesische leerdere van het Nederlands.

Het doel van de enquête is om te onderzoeken welke aspecten van de Nederlandse taal de betreffende Indonesiërs moeilijk of makkelijk vinden om te leren. De resultaten uit de enquête worden dan vergeleken met de contrastieve analyse en kunnen gebruikt worden om eventuele aandachtspunten te verleggen in de uiteindelijke NT2-handleiding. Naast algemene vragen en vragen over de taalachtergrond van de proefpersoon worden er vragen gesteld over de ervaringen met het Nederlands. De vragen in de enquête worden gesteld in eenvoudig Nederlands. De reden hiervoor is dat één van de twee criteria voor de geïnterviewde NT2-verwervere is dat deze genoeg kennis van het Nederlands moet hebben om de ervaringen met de taal te kunnen beoordelen. De persoon moet in staat zijn om de aspecten die hij of zij als moeilijk of makkelijk ervaart te kunnen herkennen. Naast het begrip van de enquêtevragen moet dit blijken uit de gegeven antwoorden. Het andere criterium is

dat de geïnterviewde een moedertaalspreker van het Indonesisch moet zijn. De proefpersonen komen uit mijn eigen vrienden-, familie- en kenniskring en uit de vrienden-, familie- en kenniskring daarvan. In het concluderende hoofdstuk worden de resultaten uit de enquête besproken. De enquête die uiteindelijk afgenomen is bij de leerders, zowel als een overzicht van de geïnterviewde NT2-leerders, is achterin deze thesis te vinden onder de appendices.

2.2.3 Beantwoording van de derde deelvraag

Hoe kunnen de antwoorden op deelvraag 1 en 2 leiden tot een bruikbare taalspecifieke NT2-handleiding voor het Bahasa Indonesia?

De contrastieve analyse uit deelvraag 1 en de resultaten uit de enquêtes van deelvraag 2 zullen samen moeten leiden tot de totstandkoming van een bruikbare NT2-handleiding voor het Bahasa Indonesia. Deze handleiding moet de NT2-docenten en taalcoaches inzicht geven in de mogelijke knelpunten die kunnen ontstaan wanneer moedertaalsprekers van het Indonesisch de Nederlandse taal leren. Bij het samenstellen van de handleiding zal de contrastieve analyse als basis dienen en zullen de resultaten uit de enquêtes gebruikt worden om de aandacht eventueel de juiste kant op de richten.

Naast informatie over de overeenkomsten en verschillen tussen beide talen zullen er ook oefeningen in de handleiding staan die het taalverwervingsproces voor de Indonesiërs kan bevorderen. De NT2-handleiding is bedoeld voor docenten en taalcoaches en zal over het algemeen in het Nederlands geschreven zijn met extra instructies in het Indonesisch. Uit de eerder behandelde theorie is namelijk gebleken dat NT2-leerders, vooral in de beginfase, baat kunnen hebben bij communicatie in de moedertaal. De extra instructies in het Indonesisch geven de docent de mogelijkheid om het doel van de opdracht duidelijk over te brengen en enigszins te communiceren in de moedertaal van de leerlingen.

3 CONTRASTIEVE ANALYSE: NEDERLANDS - BAHASA INDONESIA

De kern van dit afstudeerproject is de vergelijking tussen het Nederlands en het Bahasa Indonesia, oftewel de contrastieve analyse. Zoals eerder aangegeven kunnen de verschillen ten grondslag liggen aan de knelpunten die de Indonesische leerders van het Nederlands ervaren tijdens het leerproces. Er zal in dit hoofdstuk per taalgebied een vergelijking gemaakt worden tussen verschillende elementen van beide talen. Naast de fonologie komen ook diverse woordsoorten en de syntaxis aan bod. In het geval van deze masterthesis is de contrastieve analyse tussen beide talen gericht op generalisaties die van belang zijn voor het eindproduct, de NT2-handleiding. Er is gekozen voor een analyse tussen elementen van beide talen waarvan verwacht wordt dat deze knelpunten op kunnen leveren voor Indonesische leerders van het Nederlands. De contrastieve analyse in deze scriptie zal de basisgrammatica betreffen en niet te diep ingaan op eventuele uitzonderingen waardoor deze CA niet uitputtend is. De aandacht zal bij de vergelijking vooral gevestigd worden op de voor ons vreemde taal, namelijk het Bahasa Indonesia. Wat betreft het Nederlands zal met name gefocust worden op de aspecten uit de Nederlandse taal waarvan verwacht wordt dat deze problemen zullen opleveren voor de Indonesische leerders. De uitwerking van de Nederlandse grammatica zal in deze contrastieve analyse beperkt worden tot het noodzakelijke. Voor het Indonesisch zal slechts gebruik gemaakt worden van het schrift en de spelling na de officiële vernieuwing in 1972. Voor de vergelijking zijn verschillende bronnen gebruikt (ook te vinden in de bronvermelding), namelijk:

Voor het Bahasa Indonesia:

- *Leerboek Indonesisch* van H. Steinhauer
- *Bahasa Indonesia Book 1: Introduction to Indonesian Language and Culture* van Y. Johns en R. Stokes
- *Kamus praktis* van J. Muh. Arsath Ro'is
- *Indonesian: A Comprehensive Grammar* van J.N. Sneddon

Voor het Nederlands:

- *Prisma handboek van de Nederlandse taal* van H. Houët
- *De regels van het Nederlands : grammatica voor anderstaligen* van A.F. Florijn
- *Nederlandse grammatica voor anderstaligen* van A.M. Fontein
- *Eenvoudige basisgrammatica NT2* van J. van der Toorn-Schutte

In de contrastieve analyse worden diverse voorbeeldzinnen gegeven die geglost zijn. Om er zeker van te zijn dat de voorbeeldzinnen goed begrepen worden is er onderstaand een korte uitleg gegeven van een aantal gebruikte conventies voor het glossen. Ook is er een lijst toegevoegd met de gebruikte symbolen en afkortingen die in deze contrastieve analyse voorkomen.

Conventies voor het glossen:

1. Strepen worden gebruikt om de suffixen te scheiden van de rest van het woord, zowel in de voorbeelden als in de glossen:

kita *di-panggil*
 wij:incl. DI-roepen
 'wij roepen'

2. Een woord tussen haken () geeft aan dat het woord optioneel is en zowel gebruikt als weggelaten kan worden in de zin. Het woord zal zowel in de voorbeelden als in de glossen tussen haken weergegeven worden.

tiga (orang) *guru*
 drie (CL:mensen) docenten
 'drie docenten'

3. Een dubbele punt in de glossen geeft een specificatie aan van hetgeen het opvolgt zoals in bovenstaande twee voorbeelden ook weergegeven is.

'wij:incl.' = 'incl.' specificeert de betreffende 'wij'
 (CL:mensen) = 'mensen' specificeert de 'CL'

4. Deze haken { } scheiden zinsdelen van elkaar, zoals bijvoorbeeld hoofd- en bijzin.

Steven *tidak pergi ke sekolah* {*karena dia sakit*}
 Steven niet gaan naar school {omdat hij ziek}
 'Steven gaat niet naar school omdat hij ziek is'

Lijst gebruikte symbolen en afkortingen:

//	Schuine strepen geven fonemen weer, de onderliggende vorm
[]	Vierkante haken geven allofonen weer, de uitspraakvorm
< >	Vishaken geeft de spellingsnotatie van de letter(s) weer, de geschreven vorm
*	Een sterretje gaat vooraf aan een ongrammaticale zin

AANW	Aanwijzend voornaamwoord
ADJ	Adjectief
BETR	Betrekkelijk voornaamwoord
CL	Classificeerder

LOC	Voorzetsel van plaats (locationeel)
O	Object
P	Predikaat
S	Subject
SUBST	Substantief
V	Verbum
VRW	Vraagwoord

3.1 Fonologie

De fonologie richt zich op de klanken van een taal. Er zal in deze paragraaf op fonologisch gebied een vergelijking gemaakt worden tussen beide talen en gekeken worden naar overeenkomstige en verschillende klanken. Het geschreven alfabet zal hierbij het uitgangspunt zijn. Er wordt niet alleen gekeken naar klinkers (§ 3.1.1), diftongen (§ 3.1.1.1) en medeklinkers (§ 3.1.2) met dubbele medeklinkers (§ 3.1.2.1) maar ook naar lettergrepen en klemtoon (§ 3.1.3). Om te beginnen zijn beide alfabetten geanalyseerd. Zowel het Indonesisch als het Nederlands telt 26 letters in het alfabet, waarvan geen enkele letter verschilt wat betreft schrift.

3.1.1 Klinkers

Het Indonesisch heeft net als het Nederlands vijf geschreven klinkers <a>, <e>, <i>, <o>, <u>. Toch is, in vergelijking met het Nederlands, het klinkersysteem van het Bahasa Indonesia eenvoudiger te noemen wat betreft uitspraak. Er zijn namelijk vijf zuivere klinkers en de 'schwa' (/a/, /e/, /i/, /o/, /u/, /ə/) en drie tweeklanken (/ai/, /au/ en /oi/) die volgens onderstaand schema weergegeven kunnen worden. In de bovenste twee rijen wordt de stand van de lippen, gerond of ongerond, en de positie van de tong aangegeven, voorin, centraal of achterin. De hoogte van de tong, hoog, midden of laag, wordt aangegeven in de meest linkse kolom. De tweeklanken worden tussen haakjes weergegeven.

	Lipstand ongerond		Lipstand gerond
	Voorin	Centraal	Achterin
Hoog	i		u
Midden	e	ə	o (oi)
Laag	(ai)	a	(au)

Tabel 1: Indonesische klinkersysteem

	Lipstand ongerond		Lipstand gerond
	Voorin	Centraal	Achterin
Hoog	ie	uu	oe
Midden	i / ee	u / eu	o / oo
Laag	e (ei)	(ui)	a / aa (au)

Tabel 2: Nederlandse klinkersysteem

Het Nederlands kent net als het Indonesisch vijf dezelfde geschreven klinkers <a>, <e>, <i>, <o>, <u> maar met veel meer fonemen, oftewel betekenisonderscheidende klanken dan het Bahasa Indonesia (zie tabel 2). Het verschil in uitspraak van de klinkers is vrij groot en, rekening houdend met de wel of niet volgende medeklinkers, kunnen de verschillende uitspraken tot in de kleinste details gespecificeerd worden. In deze thesis wordt uitgegaan van vijftien klinkers die qua klank verschillen in het Nederlands, twaalf klinkers zijn monoftong en drie zijn diftong ofwel tweeklanken, wederom weergegeven tussen haakjes. In tegenstelling tot in het Nederlands is de klinkerlengte voor het Bahasa Indonesia niet betekenisonderscheidend. Waar wij in het Nederlands onderscheid maken tussen *man* en *maan* of *bot* en *boot*, wordt dat in het Indonesisch niet gedaan. Voor sommige Indonesische klinkers kan de uitspraak wel enigszins verschillen afhankelijk van de positie van de klinker maar dit heeft geen gevolgen voor de betekenis van het woord. In het Indonesisch bestaat dus niet zoiets als minimale paren voor de korte of lange klinkers.

Voor de Indonesische <i> geldt dat deze, in het geval van open lettergrepen, klinkt zoals *die*, *ieder* of *dienaar* in het Nederlands. Bij gesloten lettergrepen ligt de uitspraak tussen *ziet* en *zit* in. Voorbeelden van Indonesische woorden zijn *manis* 'zoet', *gigi* 'tand' en *tiga* 'drie'. Wanneer de <i> gecombineerd wordt met andere klinkers zoals in <ia>, <iu> en <io> dan worden beide klinkers verbonden met een glijklank zoals in *siang* 'dag', *tiup* 'blazen' en *bioskop* 'bioscoop'.

In het geval van de <e> is er onderscheid te maken tussen de 'gewone e' /e/ en de 'stomme e' oftewel de 'schwa' /ə/. De /e/ klinkt in gesloten lettergrepen als *met*. Bij de open eindlettergrepen klinkt het als het Nederlandse *meet*. In het geval van overige open lettergrepen ligt de uitspraak tussen de *met* en *meet* in. Voorbeelden van Indonesische woorden zijn *Indonesia* 'Indonesië', *es* 'ijs' en *meja* 'tafel'. Directe opvolging van de <e> door een klinker resulteert in een glijklank tussen de twee klinker zoals in *beo* 'beo' en *bea* 'belasting'. De /ə/ of beter bekend als 'schwa' wordt uitgesproken als het Nederlandse *de*, *mevrouw* of *beraad*. Voorbeelden van Indonesische woorden zijn *empat* 'vier', *bedak* 'poeder' en *pergi* 'gaan'. Wanneer de /ə/ direct gevolgd wordt door een klinker dan wordt de uitspraak van beide gescheiden door een glottisslag zoals in *seiring* 'eensgezind' en *keenam* 'zesde'. Wanneer het tweemaal een <e> achter elkaar betreft hoeven zij niet altijd dezelfde

uitspraak te hebben maar kan elke <e> uitgesproken worden als ‘gewone e’ of ‘stomme e’. Een enkele keer zal in het Indonesisch de <e> uitgesproken worden als de ‘lange e’ of de [e:] in het Nederlands. Deze woorden worden echter gezien als uitzonderingen zoals *sore* ‘namiddag’ en *sate* ‘saté’.

Voor de <a> is er geen onderscheid te maken tussen open of gesloten lettergrepen en geldt voor alle lettergrepen dat de uitspraak ligt tussen *taak* en *tak*. De uitspraak is te vergelijken met de uitspraak van de <a> in de eerste lettergreep van het woord *banaan*. Voorbeelden van Indonesische woorden zijn *makan* ‘eten’, *saya* ‘ik’ en *dua* ‘twee’. Wanneer men te maken heeft met gelijke klinkers zoals in de Indonesische woorden *maaf* en *kekayaan* ‘rijkdom’, worden beide a’s gescheiden uitgesproken door middel van een glottisslag. Dit geldt ook voor klinkercombinatie <ae> zoals bij *faedah* ‘nut’. In het geval van de klinkercombinatie <ai> en <au> in gesloten lettergrepen, wordt de combinatie uitgesproken als twee losse klinkers verbonden met een glijklank zoals in *air* ‘water’ of *haus* ‘dorst’. De tweeklanken <ai> en <au> die voorkomen bij open lettergrepen worden beschouwd als diftongen die tijdens de uitspraak niet van elkaar gescheiden worden en komen in § 3.1.1.1 aan bod.

<u> is te vergelijken met de Nederlandse oe-klank zoals in *oen* en *doe*. Voorbeelden van Indonesische woorden zijn *buku* ‘boek’, *bumbu* ‘kruiden’ en *susu* ‘melk’. Een glijklank wordt toegepast bij de klinkercombinaties <ui>, <ua> en <ue> als in *duit* ‘geld’, *dua* ‘twee’ en *kue* ‘koek’.

De uitspraak van de <o> is parallel aan die van de <e> en is in gesloten lettergrepen zoals de <o> in *bot*. In open eindlettergrepen klinkt deze zoals *boot* en in alle overige open lettergrepen ligt de uitspraak tussen *bot* en *boot* in. Voorbeelden van Indonesische woorden zijn *soto* ‘vleessoep’, *botol* ‘fles’ en *toko* ‘winkel’. In het geval van de klinkercombinaties <oo> of <oa> worden de twee klinkers van elkaar gescheiden door een glottisslag zoals bij *koordinasi* ‘coördinatie’ en *doa* ‘gebed’.

3.1.1.1 Diftongen

In het Nederlands wordt er onderscheid gemaakt tussen echte en onechte tweeklanken. Een echte tweeklank wordt gezien als een combinatie van twee klinkers waarbij de twee klanken niet meer van elkaar te onderscheiden zijn zoals <ui>, <au>, <ou>, <ei> en <ij>. Bij de onechte tweeklanken is dit onderscheid tussen de twee klinkers nog wel te horen namelijk in woorden zoals *mooie* [o.j], *saaie* [a.j], *eeuw* [e.u], *boeien* [u.j] en *nieuw* [i.u].

In het Indonesisch zijn er naast de eerder genoemde klinkercombinaties nog drie combinaties van twee klinkers in eenzelfde lettergreep die niet los van elkaar uitgesproken worden maar samen een nieuwe klank vormen. Alle drie komen zij alleen voor bij open

lettergrepen. Als we een vergelijking trekken met het Nederlands betreft het in het Indonesisch alleen eenmaal een echte tweeklank <au> en betreft het in de andere twee gevallen <ai> en <oi> een onechte tweeklank. Dit onderscheid van echte en onechte tweeklanken wordt echter niet gemaakt in het Indonesisch waardoor deze drie diftongen beschouwd worden als de enige drie 'echte' Indonesische tweeklanken.

De diftong <ai> is vergelijkbaar met de klank in het Nederlandse woord *saai* en komt alleen voor in open lettergrepen. Net als in het Nederlandse woord *saai* wordt de Indonesische tweeklank <ai> uitgesproken met een j-klank aan het eind. Voorbeelden van Indonesische woorden zijn *sampai* 'tot', *pandai* 'slim' en *tupai* 'eekhoorn'. Door de jaren heen is gebleken dat sommige Indonesiërs de diftong <ai> uitspreken als een /e/, zoals bij het woord *cabai* 'Spaanse peper' dat vaak uitgesproken wordt als *cabe*.

De uitspraak van de tweeklank <au> is vergelijkbaar met de Nederlandse *lauw* en *bouw* en komt wederom alleen voor bij open lettergrepen. De uitspraak van de diftong wordt afgesloten met een w-klank. Voorbeelden van Indonesische woorden zijn *danau* 'meer', *hijau* 'groen' en *kerbau* 'buffel'. Ook voor de diftong <au> geldt dat deze regelmatig anders wordt uitgesproken namelijk als een /o/, zoals bij *hijo* in plaats van *hijau* en *kalo* in plaats van *kalau* 'als'.

De <oi> komt minder vaak voor maar ook voor deze tweeklank geldt dat deze alleen voorkomt in open lettergrepen. De uitspraak is te vergelijken met het woord *hoi* wederom eindigend met een j-klank. Voorbeelden van Indonesische woorden zijn *sepoi* 'mild' en *amboi* 'och'.

3.1.2 Medeklinkers

Het aantal geschreven letters in beide alfabetten is gelijk en naast de vijf klinkers hebben zowel het Nederlands als het Indonesisch nog 21 medeklinkers. Om inzicht te krijgen in de fonologische verschillen tussen het Nederlands en het Bahasa Indonesia zijn de bijbehorende klanken voor beide talen in onderstaande tabel weergegeven. Zowel voor het Nederlands (NL) als het Bahasa Indonesia (BI) wordt eerst de geschreven letter weergegeven, het fonetische symbool staat in kolom [F] met een - voor stemloos en een + voor stemhebbend en vervolgens een voorbeeld. Helemaal links wordt de soort klank (KL) weergegeven: PL = plosief, FR = fricatief, NS = nasaal, LQ = liquida, AP = approximant en AF = affricaat.

KL	NL	[F]	Voorbeeld	BI	[F]	Voorbeeld	Betekenis
PL	b	[b] +	beer	b	[b] +	buku	boek

	p	[p] -	pan		p	[p] -	pagi	<i>ochtend</i>
	d	[d] +	deur		d	[d] +	daging	<i>vlees</i>
	t	[t] -	tulp		t	[t] -	topi	<i>hoed</i>
	g	[g] +	goal		g	[g] +	gula	<i>suiker</i>
	k	[k] -	kat		k	[k] -	kapal	<i>boot</i>
	c	[k] -	contact		--			
	q	[k] -	quiz		q	[k] -	quran	<i>koran</i>
	x	[ks] -	maximum		x	[ks] - / [ɪks]	sinar X	<i>röntgenstraling</i>
FR	f	[f] -	fiets		f	[f] -	film	<i>film</i>
	v	[v] +	vol		v	[f] -	visa	<i>visum</i>
	s	[s] -	soep		s	[s] -	sabun	<i>zeep</i>
	c	[s] -	citroen		--			
	z	[z] +	zee		z	[z] +	zebra	<i>zebra</i>
	h	[ɦ] +	hond		h	[ɦ] +	hujan	<i>regen</i>
	ch	[x] -	chaos		kh	[x] -	khusus	<i>speciaal</i>
		[ʃ] -	chef		sy	[ʃ] -	syah	<i>wettig</i>
	g	[x] -	gids		--			
j	[ʒ] +	journaal		--				
NS	m	[m] +	mooi		m	[m] +	mata	<i>oog</i>
	n	[n] +	neus		n	[n] +	nama	<i>naam</i>
	nj	[ɲ] +	oranje		ny	[ɲ] +	nyamuk	<i>muskiet</i>
	ng	[ŋ] +	bang		ng	[ŋ] +	siang	<i>dag</i>
LQ	l	[l] +	laars		l	[l] +	lagu	<i>lied</i>
	r	[r] +	rood		r	[r] +	rambut	<i>haar</i>
AP	w	[w] +	weer		w	[w] +	wajan	<i>braadpan</i>
	y	[j] +	yoga		y	[j] +	yudo	<i>judo</i>
	j	[j] +	jaar		--			
AF	j	[dʒ] +	jacuzzi		j	[dʒ] +	jam	<i>klok</i>
	--				c	[tʃ] -	cincin	<i>ring</i>

Tabel 3: Medeklinkers NL - BI

Kijkend naar tabel 3 kunnen er een aantal verschillen tussen de klanken opgemerkt worden. Een aantal medeklinkers uit het Bahasa Indonesia wordt in eerste instantie op dezelfde manier uitgesproken als in het Nederlands. Dit geldt voor de , <d>, <f>, <h>, <k>, <l>, <m>, <n>, <p>, <q>, <r>, <s>, <t>, <v>, <w>, <x>, <y> en <z>. Voor de overige letters <c>, <g>, <j> en <v> geldt dat deze afwijken van de Nederlandse uitspraak.

De <h> wordt in het Indonesisch overal hoorbaar uitgesproken en komt in tegenstelling tot het Nederlands ook voor aan het eind van een woord of lettergreep. Het wel of niet uitspreken van de <h> kan betekenisonderscheidend zijn en de <h> heeft dan ook minimale paren zoals: *harus* 'moeten' en *arus* 'stroom', *mudah* 'gemakkelijk' en *muda* 'jong', *bahwa* 'dat, die' en *bawa* 'meenemen'.

De scherpe Nederlandse <k> die wij hoorbaar uitspreken aan het eind van een woord of lettergreep zoals in *tak* is in het Bahasa Indonesia in de meeste gevallen een glottisslag en wordt dus zwak uitgesproken en enigszins ingeslikt net als bij *tidak* 'niet'.

De letters <f>, <v>, <q> en <x> komen oorspronkelijk niet voor in het Bahasa Indonesia. De <f> en de <v> worden gebruikt voor woorden die ontleend zijn aan vreemde talen zoals *film* 'film' en *universitas* 'universiteit'. Beide klanken zijn stemloos, waardoor de uitspraak van de zowel de <f> als de <v> overeenkomt met [f]. Omdat de [f] voor veel Indonesiërs een vreemde klank is worden de <f> en de <v> ook wel uitgesproken als een [p]. De <q> en de <x> worden eigenlijk alleen gebruikt als symbolen in de exacte wetenschappen met als voorbeeld *sinar X* 'röntgenstraling' of leenwoorden zoals *quran* 'koran'. Omdat de <x> vooral als losse letter wordt uitgesproken zoals in het voorbeeld *sinar X* resulteert dit in een uitspraak als [iks].

De uitspraak van de <w> is bilabiaal en ongerond en niet zoals in het Nederlands labiodentaal.

Voor de <r> geldt in het Bahasa Indonesia een rollende en met de tongpunt gearticuleerde uitspraak.

De <c> wordt in het Indonesisch uitgesproken als [tʃ] wat vergelijkbaar is met het Nederlandse *tjokvol*.

De <g> is als de Engels [g] in woorden als *goal* en niet ook nog de [x] zoals in het Nederlands.

Voor de <j> geldt dat deze in het Bahasa wordt uitgesproken als de [dʒ] in *jazz* of *jungle* terwijl in het Nederlands nog de mogelijkheden [j] en [ʒ] zijn.

De medeklinkers <kh> en <sy> zijn twee die gebruikt worden in woorden van Arabische afkomst en die niet heel veel voorkomen in het Indonesisch. De <kh> wordt uitgesproken als de [x] net als het Nederlandse woord *lachen* en de <sh> wordt uitgesproken als [ʃ] zoals in *China* of *shoppen*.

<ng> is zoals de <ng> die wij ook kennen in *lang*. En de <ny> is vergelijkbaar met het Nederlandse woord *oranje*.

3.1.2.1 Dubbele medeklinkers

Dubbele medeklinkers zoals deze in het Nederlands regelmatig voorkomen, komen in het Bahasa Indonesia niet voor:

Nederlands	Bahasa Indonesia
'connotatie'	<i>konotasi</i>
'antenne'	<i>antena</i>
'oppositie'	<i>oposisi</i>
'innovatie'	<i>inovasi</i>
'communicatie'	<i>komunikasi</i>

Tabel 4: Voorbeelden dubbele medeklinkers

Het gebruik van enkele of dubbele medeklinkers kan in het Nederlands veel doen met de uitspraak van het woord. In het Indonesisch is dit niet het geval. Het gebruik van dubbele medeklinkers is niet nodig om de correcte uitspraak van een woord te waarborgen. Het gebruik van meerdere medeklinkers die niet gelijk zijn komt wel voor en dan met name in de middenpositie van woorden en vaak met de eerste medeklinker als nasaal dus <m>, <n> en <ng> zoals in *tempeh* 'tempé', *anda* 'u' en *mudahan* 'misschien'.

3.1.3 Lettergrepen en klemtoon

Indonesische woorden zijn vrijwel altijd bisyllabisch of multisyllabisch en zelden monosyllabisch. De structuur van de lettergrepen is simpel en duidelijk afgebakend en over het algemeen hebben de lettergrepen een Consonant Vocaal (CV), CVC of CVCC structuur. CVV, CCV, VC, V, en VCC zijn ook mogelijk maar komen veel minder vaak voor. Nederlandse woorden kunnen mono-, bi- of multisyllabisch zijn met een complexere lettergreepstructuur in vergelijking met het Indonesisch. De onset, het aantal medeklinkers voor de klinker, kan in het Nederlands uit maximaal drie medeklinkers bestaan zoals in *strand*. De voorwaarde bij een onset van drie medeklinkers is dat de eerste consonant van de onset een s moet zijn en de derde en laatste medeklinker een <l> of <r> moet zijn. De daarop volgende nucleus, kan uit maximaal twee vocalen bestaan zoals in *baan*. De coda, het aantal medeklinkers na de nucleus, heeft een maximum van vier consonanten zoals *herfst* of *sterkst*. Gezien de mogelijkheden ligt het aantal mogelijke lettergreepstructuren voor het Nederlands veel hoger dan voor het Indonesisch.

Wat betreft de klemtoon is deze in het Bahasa Indonesia vrij regelmatig en flexibel. De klemtoon zit op de voorlaatste of laatste lettergreep van het woord maar men is vrij om de klemtoon te plaatsen daar waar men de nadruk op wilt leggen. De klemtoon wordt

uitgesproken daar waar deze nodig is om de gewenste boodschap over te brengen. Voor de Nederlandse taal is dit lastiger. In veel gevallen ligt de hoofdklemtoon op de voorlaatste lettergreep (*gewéldig* en *amándel*) behalve wanneer deze voorlaatste lettergreep een open lettergreep betreft. In dat geval ligt de klemtoon op de voorvoorlaatste lettergreep (*máathon* en *Amérika*). Daarnaast zijn er nog een aantal uitzonderingen zoals die voor samengestelde woorden waarbij de klemtoon afhankelijk is van het type woordsoort van het rechterdeel. Wanneer het rechterdeel een substantief of verbum betreft ligt de hoofdklemtoon op het linkerdeel (*ópvallen* en *snéltrein*). Wanneer dit rechterdeel een prepositie of adjectief betreft ligt de klemtoon op het rechterdeel (*ijskóud* en *binnenín*). Verder is in tegenstelling tot het Nederlands het Indonesische woordaccent, net als bij de eerder genoemde klinkerlengte, niet distinctief zoals bij het Nederlandse minimale paar *diplómaatje* en *diplomáátje*. Over het algemeen is de Nederlandse klemtoon daarmee ingewikkelder en strikter dan de Indonesische.

3.2 Woordsoorten

In deze paragraaf komen verschillende woordsoorten van beide talen aan bod. Specifieker gezegd worden eerst de lidwoorden (§ 3.2.1) behandeld, gevolgd door de substantieven (§ 3.2.2), adjectieven (§ 3.2.3), pronomina (§ 3.2.4) en uiteindelijk de werkwoorden (§ 3.2.5). Voor het Indonesisch kan alvast gezegd worden dat het een agglutinerende taal is waarbij met behulp van pre-, circum- en suffixen de semantische functie van een woord nader wordt aangeduid.

3.2.1 Lidwoorden

Waar het Nederlands drie lidwoorden kent, het bepaalde mannelijk en vrouwelijk lidwoord *de*, het onzijdige *het* en het onbepaalde *een*, kent de Indonesische taal geen lidwoorden. Zelfstandig naamwoorden worden niet voorafgegaan door lidwoorden maar worden direct toegepast waarvan hieronder drie voorbeelden terug te vinden zijn (1).

- (1)
a.	<i>Saya</i>	<i>mem-baca</i>	<i>buku</i>
	Ik	MEM-lezen	boek
	'Ik lees het boek'		
b.	<i>Saya</i>	<i>mem-otong</i>	<i>tomat</i>
	Ik	MEM-snijden	tomaat
	'Ik snijd de tomaat'		

- c. *Saya mem-etik bunga*
 Ik MEM-plukken bloem
 'Ik pluk een bloem'

3.2.2 Substantief

Het Bahasa Indonesia kent drie soorten zelfstandig naamwoorden die in het Nederlands ook voorkomen. Naast de enkelvoudige zelfstandig naamwoorden zijn er ook samengestelde zelfstandige naamwoorden en eigennamen (tabel 5). Voor de samengestelde zelfstandig naamwoorden is er een verschil te zien met het Nederlands. In het Indonesisch worden de samenstellingen namelijk los van elkaar geschreven. 'Kinderwagen' is dus *kereta bayi* en niet **keretabayi*. Daarnaast is de samenstelling van deze woorden in het Bahasa Indonesia linkshoofdig in tegenstelling tot de rechtshoofdige Nederlandse samenstellingen.

Zelfstandig naamwoord	Bahasa Indonesia - Nederlands
enkelvoudig	<i>pena</i> - 'pen' <i>sepeda</i> - 'fiets' <i>sendok</i> - 'lepel'
samengesteld	<i>kereta bayi</i> - 'kinderwagen' (<i>kereta</i> 'wagen'; <i>bayi</i> 'baby') <i>sikat gigi</i> - 'tandenborstel' (<i>sikat</i> 'borstel'; <i>gigi</i> 'tand') <i>pengering rambut</i> - 'haardroger' (<i>pengering</i> 'droger'; <i>rambut</i> 'haar')
eigennamen	<i>Fenny</i> - 'Fenny' <i>Belanda</i> - 'Nederland' <i>Spanyol</i> - 'Spanje'

Tabel 5: Voorbeelden van soorten zelfstandig naamwoorden

3.2.2.1 Getal

Meervoudsvormen van het zelfstandig naamwoord kunnen in het Bahasa Indonesia gevormd worden door reduplicatie oftewel woordverdubbeling. *Kamar* 'kamer' wordt *kamar-kamar* 'kamers' en *anak* 'kind' wordt *anak-anak* 'kinderen'. Meervoudsvorming is echter niet verplicht in het Bahasa Indonesia. Zowel verdubbelde substantieven als substantieven die niet verdubbeld zijn kunnen een meervoud representeren.

- (2) a. *Saya me-rebus telur*
 Ik ME-koken ei
 'Ik kook eieren'

b. *Ada mobil di depan rumah*
 Er zijn/hebben auto LOC voor huis
 'Er staan auto's voor het huis'

Het is dus niet in alle gevallen nodig om het woord te verdubbelen om zo een meervoud te creëren. Voor woorden als *telur* en *mobil* (2), geldt zelfs dat deze op zichzelf al een meervoud representeren waardoor een meervoudvorming door middel van verdubbeling van het substantief niet gebruikelijk is. Of een zelfstandig naamwoord al een meervoud representeert is iets dat per woord verschilt en waar geen vaste regels aan verbonden zijn. In het geval van woorden als *telur* en *mobil* is het juist nodig om te specificeren wanneer het een enkelvoud betreft, wanneer het aantal niet uit de context op te maken is.

In het Indonesisch zijn er een aantal vormen, zogenaamde classificeerders, die gebruikt kunnen worden om het getal van substantieven uit te drukken. De drie meest gebruikte zijn *orang* 'persoon' voor mensen, *ekor* 'staart' voor dieren en *buah* 'fruit' voor al het overige. Met deze classificeerders is het mogelijk om aan te geven of het één of meerdere referenten betreft. Om het enkelvoud van een substantief weer te geven wordt gebruik gemaakt van de bijbehorende classificeerder en het prefix *se-* (3). Het is dus niet gebruikelijk om slechts het telwoord te gebruiken zonder classificeerder en prefix (4).

(3) *se-ekor sapi*
 SE-CL:dier koe
 'één koe'

(4) **satu sapi*
 één koe
 'één koe'

In het meervoud zijn de classificeerders optioneel en kunnen deze weg gelaten worden of gecombineerd worden met het telwoord.

(5) *dua (buah) kursi*
 twee (CL:object) stoel
 'twee stoelen'

(6) *tiga (orang) guru*
 drie (CL:mensen) docenten
 'drie docenten'

In het geval dat het bepaalde telwoord dat voorafgaat aan het substantief aangeeft dat het meerdere referenten betreft zoals in *tiga pulau* 'drie eilanden' is het niet nodig om het zelfstandig naamwoord te redupliceren waardoor **tiga pulau-pulau* en **banyak mobil-mobil* incorrecte combinatie worden. Daarnaast kunnen alle onbepaalde telwoorden zoals *banyak* 'veel', *beberapa* 'sommige' en *semua* 'alle' voor alle substantieven gebruikt worden, met of zonder reduplicatie.

Om een verzameling of verscheidenheid van het aangeduide uit te drukken vindt er een verdubbeling van het substantief plaats gevolgd door het suffix *-an*. Een verzameling bloemen wordt aangeduid met *bunga-bunga* en een verscheidenheid aan groenten als met *sayur-sayuran*.

Vergeleken met het Nederlands is de meervoudsvorming voor het Indonesisch minder gecompliceerd. Voor het Nederlands geldt dat veel woorden een meervoud vormen door het suffix *-en* maar vaak verandert daarmee ook de spelling van het woord zoals in *boom - bomen*, *blik - blikken* en *huis - huizen*. Verder is er in het Nederlands ook nog de mogelijkheid om een meervoud te vormen met behulp van het suffix *-s* of *-s* zoals bij *appel - appels*. Wanneer een woord een *-s* of een *-s* krijgt om het meervoud te vormen hangt af van een aantal regels. Daarnaast zijn er in het Nederlands nog een aantal uitzonderingen voor de meervoudsvorming van woorden die hun oorsprong hebben in het Latijn.

3.2.2.2 Genus

In het Nederlands hebben zelfstandig naamwoorden een woordgeslacht die de keuze bepaalt voor het lidwoord en een aantal voornaamwoorden. Dit woordgeslacht is of het veelal samenvallende mannelijke en vrouwelijke geslacht of het onzijdige. Zoals er in het Bahasa Indonesia geen lidwoorden bestaan, bestaat er ook geen woordgeslacht in het Indonesisch. Er is dus geen verschil tussen mannelijk, vrouwelijk of onzijdige woorden.

3.2.3 Adjectieven

Adjectieven volgen op de substantieven in het Indonesisch in tegenstelling tot het Nederlands waar het bijvoeglijk naamwoord voorafgaat aan het substantief. De vorm van het adjectief is onveranderlijk in het Bahasa.

- (7) a. *mobil* *kecil*
 SUBST ADJ
 'kleine auto'

b. *pohon* *hijau*
 SUBST ADJ
 'groene boom'

In het Nederlands zien we dat de adjectieven *mooi* en *klein* gevolgd worden door het suffix *-e* dat in het Nederlands nodig is wanneer het een bijvoeglijk naamwoord attributief voor het zelfstandig naamwoord komt zoals *mooie bloem*, in plaats van predicatief erachter zoals *de bloem is mooi*. Een uitzondering hierop is in het onbepaald onzijdig enkelvoud zoals *een klein kind*. In het Indonesisch zijn er geen affixen nodig om het bijvoeglijk naamwoord te laten corresponderen met het zelfstandig naamwoord waardoor de adjectieven hun oorspronkelijke vorm behouden.

3.2.4 Pronomina

Wat betreft de voornaamwoorden is er onderscheid gemaakt tussen persoonlijke (§ 3.2.4.1), bezittelijke (§ 3.2.4.2), aanwijzende (§ 3.2.4.3), betrekkelijke (§ 3.2.4.4), onbepaalde (§ 3.2.4.5) en wederkerende en wederkerige voornaamwoorden (§ 3.2.4.6).

3.2.4.1 Persoonlijk voornaamwoord

Hieronder is een tabel te vinden met een overzicht van het Indonesische persoonlijk voornaamwoord vergeleken met het Nederlandse:

	Pers. vnw.
1 ^e pers. ev. (ik)	saya / aku
2 ^e pers. ev. (jij)	kamu
3 ^e pers. ev. (hij)	dia
(zij)	dia
(u)	anda
1 ^e pers. mv. (wij incl.)	kita
(wij excl.)	kami
2 ^e pers. mv. (jullie)	kalian
3 ^e pers. mv. (zij mnl. en vrl.)	mereka

Tabel 6: NL - BI persoonlijk voornaamwoord

De persoonlijk voornaamwoorden zoals die te vinden zijn in tabel 6 zijn onveranderlijk en gelden voor het gebruik als onderwerp, meewerkend voorwerp en lijdend voorwerp. Voor de

eerste persoon enkelvoud geldt dat *saya* de formele vorm is en *aku* de informele vorm. Deze laatste vorm wordt vooral gebruikt door kinderen en vrienden en familie onder elkaar. Voor de derde persoon enkelvoud is er in tegenstelling tot het Nederlands geen verschil tussen geslacht. Zowel ‘hij’ als ‘zij’ worden vertaald met *dia*. De formelere vorm is *anda* en is gelijk aan het Nederlandse persoonlijk voornaamwoord ‘u’. In het Bahasa wordt bij de eerste persoon meervoud onderscheid gemaakt tussen twee soorten ‘wij’, namelijk *kita* waarbij de aangesprokene tot ‘wij’ behoort en *kami* waarbij de aangesprokene uitgesloten is van ‘wij’:

- (8) a. *Kita pergi ke bioskop*
 Wij:incl. gaan naar bioscoop
 ‘Wij gaan naar de bioscoop’ samen met de aangesprokene
- b. *Kami pergi ke bioskop*
 Wij:excl. gaan naar bioscoop
 ‘Wij gaan naar de bioscoop’ zonder de aangesprokene

3.2.4.2 Bezittelijk voornaamwoord

Zoals in tabel 7 te zien is komen de vormen van het bezittelijk voornaamwoord erg overeen met die van het persoonlijk voornaamwoord. Het bezittelijk voornaamwoord wordt daarbij achter het substantief geplaatst.

	Pers. vnw NL	Pers. vnw BI	Bez. vnw. BI	Bez. vnw. NL
1 ^e pers. ev.	ik	saya / aku	saya / aku / -ku	mijn
2 ^e pers. ev.	jij	kamu	kamu / -mu	jouw
3 ^e pers. ev.	hij zij u	dia dia anda	-nya -nya anda	zijn haar uw
1 ^e pers. mv.	wij (incl.) wij (excl.)	kita kami	kita kami	ons / onze (incl.) ons / onze (excl.)
2 ^e pers. mv.	jullie	kalian	kalian	jullie
3 ^e pers. mv.	zij (mnl. en vrl.)	mereka	mereka / -nya	hun

Tabel 7: Indonesisch persoonlijk en bezittelijk voornaamwoord

Voor de eerste en tweede persoon enkelvoud en de derde persoon meervoud is het mogelijk om de vormen van het persoonlijk voornaamwoord te gebruiken om zo het bezit uit te

drukken maar er is ook de mogelijkheid om suffixen achter het zelfstandig naamwoord te plakken.

- (9) *mobil saya*
auto ik
mobil-ku
auto-KU
'mijn auto'

Voor de derde persoon enkelvoud *anda* 'u' en eerste en tweede persoon meervoud geldt dat het persoonlijk voornaamwoord toegepast wordt om bezit uit te drukken.

- (10) *Ibu kami*
moeder wij:excl.
'onze moeder'

Om bezit uit te drukken in de derde persoon enkelvoud 'hij' en 'zij' wordt gebruik gemaakt van het suffix *-nya*:

- (11) *uang-nya*
geld-NYA
'zijn/haar geld'

Naast een bezittelijk voornaamwoord kan een bezit ook uitgedrukt worden met een ander zelfstandig naamwoord. Ook in dit geval wordt het zelfstandig naamwoord dat bezit uitdrukt achter het hoofd geplaatst.

- (12) a. *mobil Kim*
auto Kim
'Kim's auto'

- b. *nama negeri*
naam land
'de naam van het land'

3.2.4.3 Aanwijzend voornaamwoord

In het Nederlands correspondeert het aanwijzend voornaamwoord met het genus van het zelfstandig naamwoord. In het Indonesisch is er geen genus waardoor er maar twee aanwijzend voornaamwoorden zijn. *Itu* 'die' of 'dat' en *ini* 'deze' of 'dit' zijn de aanwijzend voornaamwoorden die in het Indonesisch gebruikt worden. Beide zijn neutraal en kunnen zowel zelfstandig (13a) als bijvoeglijk (13b) gebruikt worden. In de bijvoeglijke functie is de positie van het voornaamwoord achter het substantief in tegenstelling tot het Nederlands. *Itu* wordt gebruikt om iets aan te wijzen in het gebied ver van de spreker en *ini* wordt gebruikt om iets aan te wijzen in het gebied dichtbij de spreker.

- (13) a. *Saya mau ini* *Saya mau itu*
Ik wil dit Ik wil dat
'Ik wil dit' 'Ik wil dat'
- b. *jalan ini* *jalan itu*
straat deze straat die
'deze straat' 'die straat'

3.2.4.4 Betrekkelijk voornaamwoord

In het Nederlands bestaan er verschillende betrekkelijke voornaamwoorden die terugverwijzen naar het antecedent en daarmee de hoofdzin en de betrekkelijke bijzin met elkaar verbindt. In het Indonesisch wordt er terugverwezen naar het antecedent en worden hoofdzinnen en betrekkelijke bijzinnen met elkaar verbonden door het woord *yang*.

- (14) a. *apel yang dia makan*
appel BETR hij eten
'de appel die hij eet'
- b. *piring yang kamu pegang*
bord BETR jij vasthouden
'het bord dat jij vasthoudt'

Yang kan ook gebruikt worden om een kwaliteit te verbinden aan een substantief. Zo hebben we eerder bij de behandeling van het adjectief (3.2.3) gezien dat men in het Indonesisch kan zeggen *mobil kecil* 'kleine auto'. In dit geval kan *yang* ook gebruikt worden om substantief en adjectief aan elkaar te verbinden *mobil yang kecil* 'de kleine auto / de auto die klein is'. *Yang*

hoeft niet vertaald te worden en de betekenis blijft daarbij in principe hetzelfde. *Yang* kan ook alleen voor een adjectief geplaatst worden om zo een keuze aan te geven *yang kecil* ‘de / die kleine’ of *yang besar* ‘de / die grote’. Het gebruik van *yang* dient hier echter niet verward te worden met die van een aanwijzend voornaamwoord.

Het Nederlands heeft meerdere betrekkelijke voornaamwoorden met *die* en *dat* als belangrijkste. In tegenstelling tot het Bahasa Indonesia moet er in het Nederlands, afhankelijk van het geslacht van het antecedent, een keus gemaakt worden tussen de verschillende betrekkelijk voornaamwoorden. Deze keuze, op basis van het geslacht van het antecedent, hoeft in het Indonesisch niet gemaakt te worden.

3.2.4.5 Onbepaald voornaamwoord

Onbepaalde voornaamwoorden hebben een algemene en onbepaalde verwijzing en verwijzen niet naar specifieke personen of zaken. Voor het vergelijken van de onbepaalde voornaamwoorden in het Bahasa Indonesia en het Nederlands zijn allereerst een paar van de meest gebruikte naast elkaar gezet:

(15)	<i>(sese)orang</i>	‘iemand’
	<i>tidak seorangpun</i>	‘niemand’
	<i>sesuatu</i>	‘iets’
	<i>tidak satupun</i>	‘niets’
	<i>setiap</i>	‘elk’
	<i>semua</i>	‘alle’
	<i>segala</i>	‘alle’
	<i>segala sesuatu</i>	‘alles’

Dan is er nog het woord *saja* ‘(all)leen, slechts’ dat geen onbepaald voornaamwoord is maar een bijwoord. Het bijwoord *saja* is belangrijk omdat de combinatie van *saja* met de vraagwoorden *apa* ‘wat’, *mana* ‘waar’, *siapa* ‘wie’, *kapan* ‘wanneer’ en *berapa* ‘hoe(veel)’ zorgt voor nieuwe onbepaalde voornaamwoorden:

(16)	<i>siapa saja</i>	‘iedereen’ / ‘wie dan ook’	<i>siapa pun</i>
	<i>apa saja</i>	‘iets’ / ‘wat dan ook’	<i>apa pun</i>
	<i>ke/di mana saja</i>	‘overal’ / ‘waar dan ook’	<i>ke/di mana pun</i>
	<i>dari mana saja</i>	‘van overal’ / ‘waar vandaan dan ook’	<i>dari mana pun</i>
	<i>kapan saja</i>	‘altijd’ / ‘welke tijd dan ook’	
	<i>berapa saja</i>	‘hoeveel dan ook’	

De vraagwoorden *siapa*, *apa*, *kemana*, *dimana* en *dari mana* kunnen in plaats van *saja* ook gecombineerd worden met *pun* 'ook'. *Saja* wordt altijd los van het vraagwoord geschreven, bij *pun* is dat een optie. Zowel *siapa pun* als *siapapun* is mogelijk.

Onbepaald voornaamwoorden kunnen gevolgd worden door betrekkelijke bijzinnen en nemen vrijwel altijd de plaats in van het onderwerp:

- (17) *siapa pun yang mau*
iedereen BETR willen
'iedereen die wil'

3.2.4.6 Wederkerende en wederkerige voornaamwoorden

Bij wederkerende voornaamwoorden verwijst dit voornaamwoord meestal naar het onderwerp van de zin. De handelende persoon of entiteit die het initiatief neemt voor een gebeurtenis (de agens) is gelijk aan de entiteit die de gebeurtenis ondergaat (de patiens) zoals 'ik was me'. In het Bahasa Indonesia zijn er drie mogelijkheden die het meest gebruikelijk zijn wat betreft reflexieve werkwoorden. De eerste optie is het gebruik van een wederkerend voornaamwoord dat wat betreft vorm overeenkomt met het persoonlijk voornaamwoord en zich achter het werkwoord bevindt:

- (18) *Saya men-cuci saya*
Ik MEN-wassen ik
'Ik was me'

De tweede mogelijkheid is om het woord (*sen*)*diri* '(zich)zelf, eigen' te gebruiken in plaats van het wederkerend voornaamwoord (19). *Sendiri* wordt in eerste instantie niet verbogen en heeft voor alle personen dezelfde vorm en kan ook na het subject geplaatst worden of voor het subject in de vorm van *diri*. De derde mogelijkheid is om geen wederkerend voornaamwoord te gebruiken (20).

- (19) *Kamu meng-undurkan (sen)diri*
Jij MENG-terugtrekken zichzelf
'Hij trekt zichzelf terug / Hij treedt af'

- (20) *Saya men-cukur*
Ik MEN-scheren
'Ik scheer me'

Welke van de drie opties van toepassing is hangt af van het werkwoord en de context en in sommige gevallen is het mogelijk om bij een werkwoord te kiezen voor het wel of niet gebruiken van wederkerend voornaamwoord.

De Nederlandse wederkerige voornaamwoorden 'elkaar', 'elkander' en 'mekaar' worden vertaald met de woorden *satu sama lain* 'elkaar' en wordt net als in het Nederlands alleen gebruikt voor de verwijzing naar een meervoudig antecedent.

(21)	<i>Mereka</i>	<i>mem-bela</i>	<i>satu sama lain</i>
	Zij	MEM-verdedigen	elkaar
	'Zij verdedigen elkaar'		

3.2.5 Werkwoorden

In het Indonesisch is een onderscheid te maken tussen twee soorten werkwoorden, een onderscheid dat in het Nederlands veel minder scherp is. Allereerst zijn er transitieve (§ 3.2.5.1) oftewel overgankelijke werkwoorden die duiden op handelingen die uitgaan van de agens en betrekking hebben op de patiens. Deze werkwoorden kunnen dus een object hebben. Daarnaast zijn er nog intransitieve (§ 3.2.5.2) oftewel onovergankelijke werkwoorden die geen object kunnen dragen. In § 3.2.5.3 wordt na de behandeling van de transitieve en intransitieve werkwoorden ook nog kort aandacht besteed aan koppelwerkwoorden.

Het belangrijkste verschil tussen de Nederlandse en de Indonesische werkwoorden is dat de Indonesische werkwoorden een veel minder grote last aan verplichte informatie over bijvoorbeeld subject en tijd met zich meedragen dan de Nederlandse werkwoorden. In het Bahasa wordt deze informatie niet weergegeven door middel van inflectie van het werkwoord zoals in het Nederlands. Werkwoorden worden dus niet vervoegd voor persoon of tijd. Dergelijke informatie wordt alleen expliciet gemaakt wanneer deze belangrijk is en niet uit de context te herleiden is. Bijwoorden zoals *kemarin* 'gisteren', *belum* 'nog niet' en *sudah* 'al' worden gebruikt om de tijd aan te geven. In het Indonesisch bestaan werkwoorden uit een basiswoord, met andere woorden de stam, met of zonder een prefix *me-*, *di-* of *ber-*. Het gebruik, of het niet gebruiken, van de verschillende prefixen is afhankelijk van de functie van het werkwoord en zal in de hierop volgende paragrafen behandeld worden.

3.2.5.1 Transitieve werkwoorden

Voor de transitieve werkwoorden is een onderscheid te maken tussen de agensgerichte en patiensgerichte vorm. Allereerst worden de transitieve werkwoorden die zich richten op de agens behandeld. Voor deze werkwoorden wordt het prefix *me-* gebruikt om deze actieve

werkwoorden te vormen. Het voorvoegsel *me-* wordt voor de stam geplaatst die in principe uit een werkwoord (V), substantief (SBST) of adjectief (ADJ) kan bestaan (22). Wanneer de stam een werkwoord betreft geeft het prefix *me-* aan dat het een transitief en actief werkwoord betreft die zich richt op de agens.

- (22) *nyanyi* 'zingen' (V) → *menyanyi* 'zingen'
sambal 'sambal' (SUB) → *menyambal* 'sambal maken'
besar 'groot' (ADJ) → *membesar* 'vergroten'

Om een vloeiende uitspraak te behouden is het in sommige gevallen van belang om de vorm van het suffix aan te passen en daarmee de spelling van het woord te veranderen. Voor de letters <l>, <m>, <n>, <r>, <w> en <y> is geen aanpassing nodig om een vloeiende uitspraak te behouden. Voor de overige letters geldt onderstaand schema:

Beginletter stam	Prefix	Voorbeeld
b f p (v)	me- → mem- bij de <p> valt deze weg	beli → membeli 'kopen' fitnah → memfitnah 'belasteren' pakai → memakai 'dragen'
c d j t (z)	me- → men- bij de <t> valt deze weg	cuci → mencuci 'wassen' dapat → mendapat 'vinden' jahit → menjahit 'naaien' tulisi → menulis 'schrijven'
klinkers g k kh h (q en x)	me- → meng- bij de <k> valt deze weg	ajar → mengajar 'les geven' garuk → menggaruk 'krabben' hitung → menghitung 'tellen' khitan → mengkhitan 'besnijden' hapus → menghapus 'uitvegen'
s	me- → meny- de <s> valt weg	sasar → menyasar 'mikken'

Tabel 8: Beginletter afhankelijke aanpassing van het suffix *me-*

Monosyllabische woorden gebruiken het prefix *menge-* ongeacht de beginletter van het basiswoord, *cap* → *mengecap* 'stempelen' of *bom* → *mengebom* 'bombarderen'. Verder zijn

er nog een aantal transitieve werkwoorden die een afwijkende agensgerichte vorm hebben die gelijk is aan de imperatiefvorm waarvan de belangrijkste zijn: *makan* 'eten', *minum* 'drinken', *minta* '(om iets) vragen', *mulai* 'starten', *masak* 'koken' en *mohon* '(een gunst) vragen, verzoeken'. Het feit dat zij allen beginnen met een *m* hangt waarschijnlijk samen met het feit dat het prefix *me-* ook met een <m> begint.

Transitieve werkwoorden kunnen ook de patiens als uitgangspunt hebben en gebruikt worden voor passieve zinnen. Er is echter geen één-op-één relatie tussen de Indonesische patiensgerichte constructies en Nederlandse passieve zinnen. Meer over de vorming van passiefconstructies komt later aan bod in § 3.3.5. In het geval van Indonesische transitieve patiensgerichte werkwoorden wordt het voorvoegsel *di-* gebruikt wanneer er sprake is van een derde persoons agens of geen voorvoegsel bij eerste en tweede persoons agens:

(23) a. *celana saya di-pakai dia*
 broek ik DI-dragen hij
 'mijn broek wordt door hem gedragen'

b. *buku itu saya cari*
 boek die ik zoeken
 'dat boek zoek ik'

3.2.5.2 Intransitieve werkwoorden

Naast transitieve werkwoorden zijn er nog intransitieve werkwoorden die geen object kunnen dragen. Deze werkwoorden worden in het Indonesisch over het algemeen affixloos weergegeven zoals *mandi* 'douchen', *bangun* 'wakker worden, opstaan' en *duduk* 'zitten' of gevormd door het voorvoegsel *ber-* dat een betekenis als 1. 'iets produceren, iets doen' of 2. 'iets hebben/zijn, gekwalificeerd zijn door bezit of gebruik van iets' toekent aan de stam, die uit een werkwoord (V), substantief (SUB) of adjectief (ADJ) bestaat:

(24) 1. *telur* 'ei' (SUB) → *bertelur* 'ei leggen'
anak 'kind' (SUB) → *beranak* 'baren, kind krijgen'
henti 'stoppen' (V) → *berhenti* 'stoppen'

2. *baik* 'goed' (ADJ) → *berbaik* 'in vrede leven, goed zijn (met)'
cemburu 'jaloers' (ADJ) → *bercemburu* 'jaloers zijn'
isi 'inhoud' (SUB) → *berisi* 'niet leeg zijn, bevatten'
istri 'echtgenote' (SUB) → *beristri* 'een vrouw hebben'

Bij het laatste voorbeeld *beristri* 'een vrouw hebben' zien we dat het Nederlandse 'hebben, bezitten' uitgedrukt kan worden met het prefix *ber-*. Een andere mogelijkheid voor het uitdrukken van 'hebben, bezitten' is het Indonesische woord *ada* (25) of de transitieve werkwoorden *memiliki* (met juridische connotatie) en *mempunyai* (neutrale variant) zoals in *mempunyai istri* 'een vrouw hebben'.

(25) *Dia ada istri*
 Hij er zijn/hebben echtgenote
 'Hij heeft een echtgenote'

Naast de doorgaans affixloze vorm en prefix *ber-* vorm, zijn er nog enkele gevallen waarbij een intransitief werkwoord gevormd wordt door de prefixen *ter-*, *me-*, *di-* en circumfixen *ke-an*. De affixloze vorm en de vorming door middel van het prefix *ber-* zijn echter de meest voorkomende vormen. De overige vormen komen minder vaak voor en worden in dit onderzoek achterwege gelaten. In de praktijk blijkt dat het prefix *ber-* regelmatig weggelaten wordt wanneer er informeel of snel gesproken wordt waardoor de affixloze vorm over blijft. Daarnaast is het, afhankelijk van hetgeen men wilt zeggen, in sommige gevallen mogelijk om van dezelfde stam zowel een transitief als een intransitief werkwoord maken:

(26) *ajar* → *belajar* 'leren' of *mengajar* 'les geven'
kendara → *berkendara* 'rijden' of *mengendarai* 'berijden, rijden op/in'

3.2.5.3 Koppelwerkwoorden

Het Bahasa Indonesia maakt in tegenstelling tot het Nederlands geen gebruik van koppelwerkwoorden zoals onder andere de Nederlandse werkwoorden *zijn*, *worden* en *heten*:

(27) a. *Dia cantik*
 Zij mooi
 'Zij is mooi'

b. *Itu darah*
 Dat bloed
 'Dat is bloed'

c. *Nama saya Barbara*
Naam ik Barbara
'Mijn naam is Barbara'

3.3 Syntaxis

Als derde taalgebied komt de syntaxis aan bod die zich bezig houdt met zinsconstructie. Diverse soorten zinnen worden voor zowel het Bahasa Indonesia als het Nederlands met elkaar vergeleken. Voor het Indonesisch blijkt dat de woordvolgorde in de zin vrijer is dan in het Nederlands en dat intonatie belangrijker is dan volgorde. Er wordt aandacht besteed aan hoofdzinnen (§ 3.3.1), bij- (§ 3.3.2) en vraagzinnen (§ 3.3.3), imperatiefzinnen (§ 3.3.4) en passiefconstructies (§ 3.3.5).

3.3.1 Hoofdzinnen

Een Nederlandse zin bestaat gewoonlijk uit minimaal twee elementen namelijk het onderwerp (subject) en het gezegde (predikaat) waarbij het predikaat altijd een werkwoord bevat. De gebruikelijke volgorde in het Nederlands is SVO, met S als subject, V als werkwoord in de persoonsvorm en het eventuele object als O op de derde plaats. De aanwezigheid van andere zinsdelen kan deze volgorde echter weer veranderen, hoewel de V wel altijd op de tweede plaats blijft staan. In het Bahasa Indonesia is de volgorde minder strikt. Bovendien kan een Indonesische zin bestaan uit slechts een predikaat (P) dat, in tegenstelling tot het Nederlands, geen werkwoord hoeft te bevatten². Omdat het Indonesisch geen koppelwerkwoord kent zijn zinnen zoals in voorbeeld (28) mogelijk.

(28) *Dia gadis*
Zij meisje
S P
'Zij is een meisje'

Inversie is in een Indonesische zin niet noodzakelijk wanneer dat in het Nederlands wel nodig is (29). De SV-volgorde is de meest voorkomende in het Indonesisch maar VS is ook mogelijk wanneer de nadruk gelegd moet worden op het predikaat, of wanneer een verhalende stijl van toepassing is.

² Doordat het in het Indonesisch mogelijk is om zinnen te vormen zonder werkwoord (V) wordt er tijdens de bespreking van de woordvolgorde van dergelijke Indonesische zinnen gesproken van een predikaat (P) in plaats van een werkwoord (V).

- (29) *Kemarin dia pergi*
Gisteren hij weggaan
'Gisteren ging hij weg.'

Bijwoorden kunnen, afhankelijk van de functie en gewenste nadruk, zowel aan het begin, tussen subject en predikaat als aan het eind van de zin gebruikt worden. Aan het begin van de zin geeft het vaak de achtergrond of ambiance van de zin aan maar ook aan het einde van de zin is een dergelijke bepaling mogelijk, al dan niet met een andere nadruk:

- (30) a. *Tadi malam dia me-lihat Rina*
Gisteravond hij ME-zien Rina
'Gisteravond heeft hij Rina gezien'
- b. *Dia me-lihat Rina, tadi malam*
Hij ME-zien Rina, gisteravond
'Hij heeft Rina gezien, gisteravond'

Naast tijdsbepalingen zoals *kemarin* 'gisteren' en *tadi malam* 'gisteravond' kunnen ook andere elementen in de zin voorkomen zoals bepalingen van bijvoorbeeld plaats, richting et cetera. Wanneer deze bepaling een voorzetsel bevat is de normale plaats van deze bepaling achter het predikaat:

- (31) a. *Dia tunggu di rumah*
Hij wachten LOC huis
'Hij wacht thuis'
- b. *Saya pergi ke Amsterdam*
Ik gaan LOC Amsterdam
'Ik ga naar Amsterdam'

Zinnen kunnen ontkennend gemaakt worden met behulp van het woord *tidak* 'niet' dat dan deel uitmaakt van het predikaat en in principe als eerste onderdeel daarvan verschijnt:

- (32) *Dia tidak tunggu di rumah*
Hij niet wachten LOC huis
'Hij wacht niet thuis'

Wanneer het predikaat geen werkwoord bevat zoals mogelijk is in het Indonesisch en een voorzetselwoordgroep betreft dan wordt *bukan* 'niet' gebruikt om de zin ontkennend te maken:

- (33) *Itu bukan kamar tidur*
 Dat niet slaapkamer
 'Dat is geen slaapkamer'

3.3.2 Bijzinnen

Bijzinnen kunnen verschillende functies vervullen, afhankelijk van de relatie die het heeft met de hoofdzin. In deze paragraaf zullen bijzinnen (§ 3.3.2.1) behandeld worden waarna er meer ingezoomd wordt op betrekkelijke bijzinnen (§ 3.3.2.2). Voor beide geldt dat zowel in het Nederlands als in het Bahasa de bijzin de hoofdzin opvolgt of eraan voorafgaat.

3.3.2.1 Bijzinnen

Bijzinnen kunnen functies vervullen als onderwerp, lijdend of meewerkend voorwerp maar een bijzin kan ook een bijwoordelijke of bijvoeglijke bepaling zijn. Deze laatste bijzin, ook wel bekend als relatieve of betrekkelijke bijzin, komt later aan bod. Voor de overige bijzinnen geldt dat de woordvolgorde in het Nederlands over het algemeen SOV is (34a) in tegenstelling tot de SVO-volgorde (34b) van de Nederlandse hoofdzin. De volgorde van een Indonesische bijzin blijft in principe SVO of SPO (35) zoals ook in de hoofdzin.

- (34) a. Ik zie *dat mijn broer de bal schopt*
 S O V

- b. Mijn broer schopt de bal
 S V O

- (35) *Steven tidak pergi ke sekolah {karena dia sakit}*
 Steven niet gaan naar school {omdat hij ziek}
 S P S P
 'Steven gaat niet naar school omdat hij ziek is'

3.3.2.2 *Betrekkelijke bijzinnen*

Een van de functies die een bijzin kan vervullen is die van een bijvoeglijke bepaling. Net als in het Nederlands kunnen in het Indonesisch verschillende voegwoorden gebruikt worden om betrekkelijke bijzinnen in te leiden. De meest neutrale is *yang* (§ 3.2.4.4) Wederom blijft in het Indonesisch de volgorde van de bijzin ook SVO.

- (36) *Gadis yang membawa surat itu cantik* *BI=SVO*
Meisje BETR meebrengen brief AANW knap
'Het meisje dat die brief meebracht is knap' *NL=SOV*

3.3.3 Vraagzinnen

Zowel voor het Bahasa Indonesia als voor het Nederlands is er onderscheid te maken tussen open vragen (§ 3.3.3.1) en gesloten vragen (§ 3.3.3.2).

3.3.3.1 *Open vragen*

In de Nederlandse taal begint een open vraag met een vraagwoord zoals *wie, wat, waar, hoe* et cetera. Vaak is voor een open vraag subject-verbum inversie nodig zodat na het vraagwoord (VRW) het werkwoord volgt en daarna het onderwerp (37).

- (37) Hij koopt bloemen → Wat koopt hij?
S V O VRW V S

Deze VS-volgorde voor open vragen in het Nederlands gaat echter niet altijd op (38). Bij sommige open vragen staat het bevraagd subject op de eerste plaats waardoor de SVO-volgorde behouden blijft.

- (38) Hij koopt bloemen → Wie koopt bloemen?
S V O S V O

In het Indonesisch kan voor open vragen ook gebruik gemaakt worden van vraagwoorden maar de woordvolgorde en de plaats van het vraagwoord is vrijer dan het Nederlands met vier mogelijke volgordes (39). De SVO-volgorde is de meest gebruikelijke bij vraagzinnen. Daarnaast is in het Indonesisch het vraagwoord intonacioneel gemarkeerd tijdens de uitspraak, met andere woorden, het vraagwoord wordt geaccentueerd tijdens de uitspraak. In het geval van de laatste twee volgordes waar het vraagwoord voorop staat is het

noodzakelijk om het vraagwoord *apa* 'wat' aan te vullen met het eerder besproken woord *yang*. *Yang* wordt hierbij niet vertaald maar is nodig voor een vloeiend verloop van de zin.

- (39) *Dia membeli bunga* → *Dia membeli apa?*
 Hij koopt bloemen Hij koopt wat?
 S V O S V VRW
- *Membeli apa dia?*
 Koopt wat hij?
 V VRW S
- *Apa yang dia membeli?*
 Wat hij koopt?
 VRW S V
- *Apa yang membeli dia?*
 Wat koopt hij?
 VRW V S

3.3.3.2 Gesloten vragen

In het Nederlands vindt voor de vorming van gesloten vragen altijd subject-verbum inversie plaats (40).

- (40) Mark rent → Rent Mark?
 S V V S

In het Indonesisch is subject-verbum inversie niet noodzakelijk (41). Gebruikelijker is om de SV-volgorde, of SP-volgorde, te behouden en de zinsmelodie te veranderen, zodat er aan het einde van de zin een stijging in stemhoogte plaatsvindt. De eerder genoemde VS-volgorde, of PS-volgorde, komt ook voor bij dergelijk vraagzinnen maar is geen verplichte volgorde. Naast de vereiste inversie vindt in het Nederlands overigens ook deze stijging in stemhoogte aan het einde van de zin plaats.

(41) *Dia dokter* → *Dia dokter?*
 Hij dokter Hij dokter
 S P S P
 'Hij is dokter' 'Is hij dokter?'

Naast vraagintonatie is het voor gesloten vragen ook mogelijk om het vraagwoord *apa(kah)* te gebruiken of het gebruikelijkere *apa* dat overigens niet vertaald wordt naar het Nederlands (42).

(42) *(Apa(kah)) orang itu gila?*
 VRW persoon die gek
 'Is die persoon gek?'

3.3.4 Imperatiefzinnen

Om een bevel of gebod uit te drukken worden imperatiefzinnen gebruikt. In het Nederlands wordt de imperatief, oftewel gebiedende wijs, gevormd door de stam, de eerste persoon enkelvoud of de infinitief van het werkwoord te gebruiken. Imperatieven of gebiedende wijs worden in het Indonesisch gevormd door de stam van werkwoorden zonder affixen:

(43) *Cari buku itu*
 Zoeken boek dat
 'Zoek dat boek'

Om verbod uit te drukken kunnen de imperatiefvormen voorafgegaan worden door het woord *jangan* 'niet doen' of gecombineerd worden met *dilarang* 'verboden'. De eerder genoemde *tidak* en *bukan* 'niet' uit § 3.3.1 worden over het algemeen niet gebruikt in combinatie met een imperatief. *Jangan* en *dilarang* kunnen daarbij toegepast worden met of zonder werkwoord:

(44) a. *jangan!* *dilarang*
 niet doen verboden zonder werkwoord
 'niet doen!' 'verboden'

 b. *jangan pergi!* *dilarang merokok!*
 niet doen gaan verboden roken met werkwoord
 'niet gaan!' 'verboden te roken!'

Net als in het Nederlands is het mogelijk om een imperatief te verzachten. In het Bahasa Indonesia wordt daarvoor het suffix *-lah* gebruikt:

(45) a. *Tidur-lah!*

Slapen-LAH

Ga toch slapen!

b. *Jangan-lah!*

Niet doen-lah!

'Niet doen aub! / Dat kunt u beter niet doen!'

Naast de mogelijkheid om de gebiedende wijs te verzachten met het suffix *-lah*, kan men ook gebruik maken van de woorden *silakan* 'gaat u gang, alstublieft', *coba* 'probeer het' en *tolong* 'help' in combinatie met een imperatief, om zo een beleefdere vorm van de gebiedende wijs toe te passen.

3.3.5 Passiefconstructies

Naast een actieve vorm kunnen hoofd- en bijzinnen ook een passieve vorm aannemen. In het Nederlands wordt in passieve zinnen een actie omschreven door een vorm van het hulpwerkwoord *worden* of *zijn* in combinatie met een voltooid deelwoord. Het is in het Nederlands duidelijk wanneer het een passieve zin betreft. In het Indonesisch wordt er geen gebruik gemaakt van dergelijke hulpwerkwoorden en naast het daadwerkelijk vormen van een passieve zin is er ook regelmatig slechts sprake van een passieve toon die een zin kan dragen. Voornamelijk wordt de eerder behandelde patiensgerichte vorm van transitieve werkwoorden (§ 3.2.5) gebruikt om een passieve zin te vormen in het Bahasa. Met name de constructie met het voorvoegsel *di-* voor de derde persoon en de stamvorm voor de eerste en tweede persoon, worden toegepast voor de uitdrukking van passieve zinnen. Wanneer de agens onbekend of niet van belang is wordt deze constructie gebruikt (46):

(46) a. *Kita di-panggil*

Wij:incl. DI-roepen

'Wij worden geroepen'

b. *Pintu itu di-tutup*

Deur die DI-sluiten

'De deur wordt gesloten'

Wanneer men de agens wel wilt vermelden doet men dit door het woord *oleh* 'toedoen van' te gebruiken, gevolgd door de agens (47):

(47) a. *Kita di-panggil oleh dia*
Wij:incl. DI-roepen door hem
'Wij worden geroepen door hem'

b. *Pintu itu di-tutup oleh Rina*
Deur die DI-sluiten door Rina
'De deur wordt gesloten door Rina'

Naast bovenstaande patiensgerichte vorm is er ook de mogelijkheid om het prefix *ter-* te gebruiken dat aangeeft dat het een passieve zin betreft die 'per ongeluk' gebeurt, en het circumfix *ke-an* dat de zin een passieve toon geeft.

4 CONCLUSIE

De reeds verzamelde informatie moet nu kunnen leiden tot antwoorden op de deelvragen en daarmee ook de hoofdvraag:

Op welke manier kan de beschikbare kennis van het Bahasa Indonesia en het Nederlands verwerkt worden tot een bruikbare NT2-handleiding voor docenten van Indonesische leerders?

Voordat we tot het beantwoorden van de hoofdvraag komen worden allereerst de drie deelvragen beantwoord.

4.1 Deelvraag 1

“Welke (grammaticale) verschillen bestaan er tussen het Bahasa Indonesia en het Nederlands?”

Voor het beantwoorden van de eerste deelvraag is een contrastieve analyse gemaakt tussen het Nederlands en het Bahasa Indonesia waaruit gebleken is welke verschillen er bestaan tussen beide talen. In deze paragraaf is een kort overzicht te vinden van de belangrijkste verschillen per behandeld taalgebied, namelijk fonologie, woordsoorten en syntaxis.

4.1.1 Verschillen fonologie

Het Indonesisch en het Nederlands hebben beide vijf geschreven klinkers <a>, <e>, <i>, <o>, <u>, maar het Nederlands heeft met vijftien klinkerfonemen meer verschil in klinkeruitspraak dan het Indonesisch dat negen klinkerfonemen telt. Het klinkersysteem van het Bahasa Indonesia is dan ook eenvoudiger te noemen. Daarnaast is de klinkerlengte voor het Bahasa Indonesia niet betekenisonderscheidend en in het Nederlands wel.

Naast de vijf geschreven klinkers hebben zowel het Nederlands als het Indonesisch nog 21 medeklinkers. Een aantal medeklinkers uit het Indonesisch wordt in eerste instantie op dezelfde manier uitgesproken als in het Nederlands. Dit geldt voor de , <d>, <f>, <h>, <k>, <l>, <m>, <n>, <p>, <q>, <r>, <s>, <t>, <v>, <w>, <x>, <y> en <z>. Voor de overige letters <c>, <g>, <j> en <v> geldt dat deze afwijken van de Nederlandse uitspraak. Daarnaast zijn er nog een aantal zaken waar rekening mee gehouden moet worden bij het uitspreken van de medeklinkers, zoals bijvoorbeeld het wel of niet overal hoorbaar uitspreken van de <h> of <k> in beide talen. Tevens wordt verwacht dat het gebruik van dubbele medeklinkers in het Nederlands, voornamelijk tijdens het schrijven, moeilijkheden kan opleveren voor Indonesische NT2-leerders. In het Indonesisch is het toepassen van

dubbele medeklinkers namelijk niet nodig om de correcte uitspraak van een woord te waarborgen terwijl dit in het Nederlands veel kan doen met de uitspraak en betekenis van een woord.

Wat betreft de lettergrepen is het aantal mogelijke lettergrepenstructuren voor het Nederlands veel hoger is dan voor het Indonesisch wat weer lastiger kan zijn voor Indonesiërs. Ook is de Nederlandse klemtoon ingewikkelder en strikter dan de vrijere Indonesische klemtoon.

4.1.2 Verschillen woordsoorten

Een belangrijk verschil tussen het Indonesisch en het Nederlands is dat het Bahasa geen lidwoorden en woordgeslacht kent. Het toepassen van lidwoorden en het aanpassen van bijvoorbeeld aanwijzend voornaamwoorden aan het woordgeslacht, oftewel uitdrukken van bepaaldheid of onbepaaldheid, zal voor Indonesische NT2-leerders lastig zijn. Veel woordsoorten blijken in het Indonesisch namelijk qua vorm gelijk te blijven en geen aanpassing te vereisen terwijl dergelijke woorden zich in het Nederlands veelal aanpassen aan de functie of het woord waarmee het correspondeert. Bijvoeglijke, aanwijzende, betrekkelijke, persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden hebben onveranderlijke vormen in het Indonesisch maar kunnen in het Nederlands verschillende vormen aannemen die afhankelijk zijn van de situatie. Daarnaast komt ook de plaats van verschillende woordsoorten niet altijd overeen. Zo staat het adjectief bijvoorbeeld achter het substantief in het Indonesisch en hangt dit in het Nederlands weer af van de situatie. Zowel de plaats van de woordsoorten als de keuze uit de verschillende vormen kan voor Indonesiërs lastig zijn om onder de knie te krijgen.

Een ander belangrijk verschil tussen het Bahasa Indonesia en het Nederlands is de werkwoorden. In het Indonesisch is een onderscheid te maken tussen transitieve en intransitieve werkwoorden, een onderscheid dat in het Nederlands veel minder scherp is. Het belangrijkste verschil echter tussen de Nederlandse en de Indonesische werkwoorden is dat de Indonesische werkwoorden een veel minder grote last aan verplichte informatie over subject en tijd met zich meedragen dan de Nederlandse werkwoorden. Indonesische werkwoorden worden niet vervoegd. In het Indonesisch bestaan werkwoorden uit een basiswoord, oftewel de stam, met of zonder een prefix *me-*, *di-* of *ber-*. De keuze uit de prefixen is afhankelijk van de functie van het werkwoord. Daarnaast bestaan in het Bahasa, in tegenstelling tot het Nederlands, geen koppelwerkwoorden. Het moeten vervoegen van werkwoorden en het gebruiken van koppelwerkwoorden is voor Indonesische NT2-leerders nieuw en kan zeker obstakels vormen tijdens het taalverwervingsproces.

4.1.3 Verschillen syntaxis

Voor het Indonesisch blijkt dat de woordvolgorde in de zin vrijer is dan in het Nederlands en dat intonatie vaak belangrijker is dan volgorde. Subject-verbum inversie zoals het Nederlands die kent is vaak niet nodig in het Bahasa Indonesia en de SVO-volgorde is de meest voorkomende volgorde. Naast het gebruik van de patiensgerichte vorm van transitieve werkwoorden blijkt het voor passiefconstructies ook mogelijk om de zin een passieve toon te geven om zo een passiefconstructie te creëren. Tevens kan een Indonesische zin bestaan uit slechts een predikaat die, in tegenstelling tot het Nederlands, geen werkwoord hoeft te bevatten. Indonesiërs die het Nederlands leren zullen moeten wennen aan de striktere woordvolgorde, een nieuwe manier voor de vorming van passiefconstructies en het altijd moeten toepassen van een werkwoord in een zin.

4.2 Deelvraag 2

“Tegen welke obstakels lopen de Indonesische leeders van het Nederlands tijdens het taalverwervingsproces?”

Om de tweede deelvraag te kunnen beantwoorden zijn er enquêtes afgenomen bij vijftien Indonesische leeders van het Nederlands. De enquête is in twee bijeenkomsten afgenomen; de eerste keer bestond het groepje uit vijf deelnemers en de tweede keer uit tien deelnemers. De afgenomen enquête is achterin te vinden als bijlage. Naast wat algemene vragen is de deelnemers ook gevraagd welke aspecten van de Nederlandse taal zij als makkelijk ervaren en welke als moeilijk. Van de vijftien ondervraagden antwoordden tien dat zij geen enkel aspect makkelijk vonden, twee respondenten gaven aan de uitspraak makkelijk te vinden en drie mensen gaven aan dat sommige Nederlandse woorden overeenkwamen of herkenbaar waren. Als antwoord op de vraag wat zij als moeilijk ervaren aan de Nederlandse taal werd veelal geantwoord dat alles moeilijk was. Specifieker gezegd werd door tien deelnemers alles aan de Nederlandse taal en de bijbehorende uitzonderingen genoemd als voorbeeld, zes gaven als voorbeeld de Nederlandse uitspraak, vier benoemden specifiek de werkwoorden en onregelmatigheden, anderen noemden ook de lidwoorden en woordvolgorde.

Wat als moeilijk en als makkelijk ervaren wordt door Indonesische leeders van het Nederlands is uiteraard persoonlijk. Ook uit de enquête is gebleken dat sommige deelnemers de uitspraak als makkelijk ervaren en sommigen juist als moeilijk. Na het invullen van de enquêtes heb ik nog een informeel praatje gehouden met de deelnemers en tijdens dit gesprek kwam duidelijk naar voren dat zij de Nederlandse taal erg moeilijk vinden en zij benadrukten vooral dat de Nederlandse grammatica zeer lastig is. Hoe meer men met elkaar aan het praten was en hoe meer voorbeelden er werden gegeven van knelpunten

tijdens het leren van de Nederlandse taal, hoe meer men concludeerde dat zij bijna alles wel moeilijk vonden. Er is dus geen specifiek obstakel te noemen dat door iedereen als lastig ervaren wordt. Op basis van deze informatie kan er dus niet gefocust worden op een bepaald obstakel in de handleiding, of kan er bijzondere aandacht besteed worden aan een knelpunt. Wat wel interessant is om te vermelden is dat er bij de laatste vraag van de enquête een aantal interessante antwoorden gegeven zijn die wellicht wel kunnen leiden tot een bepaalde focus van de handleiding. Bij de laatste vraag werd de deelnemers gevraagd naar een tip voor de docent die Nederlands leert aan de Indonesiërs en een aantal deelnemers gaf aan dat er meer geoefend oftewel gesproken moet worden in de Nederlandse taal. Maar er waren ook drie respondenten die antwoordden dat er meer begrip van de Indonesische taal moet zijn vanuit de docent, of dat de docent zelf ook Indonesisch moet kunnen spreken. Dat laatste is dan ook het doel van de NT2-handleiding van dit afstudeerproject. De handleiding die voortvloeit uit dit afstudeerproject moet NT2-docenten van Indonesiërs meer kennis geven van de Indonesische taal zodat zij beter in kunnen spelen op de knelpunten die Indonesische leerders van het Nederlands ervaren tijdens het leren van de taal. De andere genoemde suggestie, het meer oefenen met Nederlands praten, kan opgenomen worden in de handleiding door met behulp van bijvoorbeeld terugkerende kaders de docent aan te sporen om meerdere malen te oefenen met de cursisten.

4.3 Deelvraag 3

“Hoe kunnen de antwoorden op deelvraag 1 en 2 leiden tot een bruikbare taalspecifieke NT2-handleiding voor het Bahasa Indonesia?”

De resultaten uit de contrastieve analyse tussen het Nederlands en het Bahasa Indonesia geven aan waar de verschillen tussen beide talen zich bevinden en dus ook waar eventuele knelpunten liggen voor Indonesische leerders van het Nederlands. Daarnaast is er een enquête afgenomen bij verschillende Indonesische leerders van het Nederlands die, in het geval van deze enquête, een bevestiging geeft van de verwachte knelpunten die voortkwamen uit de contrastieve analyse. Op basis van de informatie die voortkomt uit de contrastieve analyse en de resultaten uit de enquête kan een handleiding geconstrueerd worden die zich specifiek richt op Indonesische leerders van de Nederlandse taal. Er wordt in de handleiding rekening gehouden met de verschillen tussen het Nederlands en het Bahasa Indonesia en deze verschillen zullen voor de gebruiker van de handleiding benoemd worden. Daarnaast wordt er, op suggestie van de deelnemers van de enquête, in de handleiding meerdere malen de mogelijkheid gegeven om de Nederlandse taal te oefenen

4.4 Antwoord op de hoofdvraag

Op welke manier kan de beschikbare kennis van het Bahasa Indonesia en het Nederlands verwerkt worden tot een bruikbare NT2-handleiding voor docenten van Indonesische leerders?

Alle beschikbare kennis die verzameld is in het academische deel van deze masterthesis is gebruikt bij de totstandkoming van het praktisch deel van deze thesis, namelijk een bruikbare NT2-handleiding voor docenten van Indonesische leerders. Omdat het belangrijk is dat de uiteindelijke NT2-handleiding een bruikbaar en nuttig hulpmiddel is voor taalcoaches en docenten van Indonesische leerders van het Nederlands, zal de handleiding voldoen aan de eerder gestelde eisen in § 1.6. De handleiding zal de docent daarbij voorzien van grammaticale kennis van zowel het Nederlands en vooral het Indonesisch maar ook passende opdrachten die speciaal gericht zijn op Indonesische leerders van het Nederlands. Omdat de handleiding niet uitputtend is, is deze vooral bedoeld als aanvulling op het reeds gebruikte cursusmateriaal. Door de kennis die de handleiding biedt is de docent in staat om te anticiperen op verwachte knelpunten van de Indonesische leerders en daarop vroegtijdig in te spelen om zo het NT2-onderwijs te optimaliseren. De zelfgemaakte en speciaal op de doelgroep aangepaste oefeningen zullen de docent daarbij extra ondersteunen.

4.5 Discussie

Met behulp van de verzamelde kennis is de uiteindelijke NT2-handleiding gecreëerd die bedoeld is om te fungeren als een bruikbaar en nuttig hulpmiddel voor docenten van Indonesische leerders van het Nederlands. De handleiding is echter (nog) niet in gebruik genomen door taalcoaches, NT2-docenten of studenten. De ervaringen en feedback van de gebruikers van de handleiding zou kunnen zorgen voor een optimalisering van het hulpmiddel om zo de NT2-handleiding nog praktischer en nuttiger te maken voor de gebruikers.

Een ander punt dat interessant is om te overwegen is de vorm van de handleiding. De huidige handleidingen, zowel die voor het Indonesisch als voor andere moedertalen, hebben een papieren vorm maar kunnen wellicht ook digitaal aangeboden worden. Er zal dan onder andere onderzoek gedaan moeten worden naar de mogelijkheden hiervoor en de eventuele meerwaarde die een digitale vorm van de handleiding met zich mee kan brengen. Daarnaast is het een mogelijkheid om de reeds bestaande handleidingen, die tot dusver het resultaat zijn van verschillende afstudeerprojecten aan de Universiteit Utrecht, te bewerken en te bundelen waardoor er een verzameling van verschillende taalspecifieke NT2-handleidingen ontstaat. Een dergelijke bundel van taalspecifieke NT2-handleidingen kan

wellicht praktisch zijn voor instanties die NT2-cursussen aanbieden aan verschillende moedertaalsprekers.

Een theoretisch punt waar vervolgonderzoek voor nodig is, is de eventuele tweede (vaak Engelse) taal die Indonesische leerders van het Nederlands reeds bezitten en de invloed die deze taal kan uitoefenen op het verwervingsproces van het Nederlands. De vraag is dan of deze tweede taal, die de Indonesische NT2-leerders misschien reeds beheersen, invloed heeft op het taalverwervingsproces van het Nederlands en zo ja op welke manier.

Als laatste is het wellicht aardig om ook de culturele aspecten die gekoppeld zijn aan de moedertaal mee te nemen in de handleiding. Voor een taal als het Bahasa Indonesia is dit makkelijker dan bijvoorbeeld het Spaans, omdat het Bahasa over het algemeen alleen gesproken wordt in Indonesië in tegenstelling tot het Spaans dat in tientallen landen gesproken wordt. Hoe dan ook zal het voor zowel de NT2-docent als de NT2-leerder interessant zijn om tijdens de lessen ook in te gaan op culturele aspecten van Nederland en Indonesië. Een confrontatie op punten waar beide culturen van elkaar verschillen is niet ondenkbaar waardoor een benoeming van diverse culturele verschillen wellicht op zijn plaats is in de handleiding. Een mogelijkheid is om in speciale kaders diverse culturele aspecten te benoemen en bespreekbaar te maken in de lessen en waar mogelijk zelfs de opdrachten daarop aan te passen. De NT2-docent is dan vrij om de 'culturele kaders' toe te passen tijdens de lessen of niet.

LITERATUURLIJST

- Appel, R. & Kalsbeek, van A.** (2001). Contrasten over contrasten? De discussie over de rol van contrastiviteit in het onderwijs Nederlands als vreemde taal. In Elshout e.a. *Perspectieven voor de internationale neerlandistiek in de 21ste eeuw* (p. 363-373). Woubrugge: Internationale Vereniging voor Neerlandistiek.
- Appel, R. & Vermeer, A.** (1994). *Tweede-taalverwerving en Tweede-taalonderwijs*. Muiderberg: Coutinho.
- Atkinson, D.** (1987). The Mother Tongue in the Classroom: a Neglected Resource? *ELT Journal*, 44(4), 241-247.
- Bakker, K. de** (2012). *NT2-wijzer voor het Turks: een handleiding voor NT2-docenten*. Masterscriptie: Universiteit Utrecht.
- Bossers, B., Kuiken, F. & Vermeer, A.** (red.) (2010). *Handboek Nederlands als tweede taal in het volwassenenonderwijs*. Bussum: Coutinho.
- Cook, V.** (2001). Using the First Language in the Classroom. *The Canadian Modern Language Review*, 57(3), 402-423.
- Craats, I. van de** (2001). De derde persoon, eerste- en tweede-taalverwerving vergeleken. *Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen*, 66, 23-39.
- Craats, I. van de** (2002). Wat was er in den beginne? Over de rol van de eerste taal bij de verwerving van een tweede taal. *Levende talen tijdschrift*, 3(1), 22-29.
- Craats, I. van de** (2004). Eigen taal in de NT2-les. *LES*, 13, 19-21.
- Craats, I. van de** (15 september 2006). *Hoe leer je een tweede taal?* Verkregen op 2 juli, 2014, van <http://www.kennislink.nl/publicaties/hoe-leer-je-een-tweede-taal>
- Craats, I. van de** (28 september 2006). *Nederlands als vreemde taal* Verkregen op 2 juli, 2014, van <http://www.kennislink.nl/publicaties/nederlands-als-vreemde-taal>
- Craats, I. van de, Corver, N. & Hout, R. van** (1998). De wet van behoud van structuur. Verwerving van de possessief in een tweede taal. *Toegepaste taalwetenschap in Artikelen*, 58, 137-147.
- Craats, I. van de & Kerkhoff, A.** (2001). Tweede taal en moedertaal bij laagopgeleiden. *Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen*, 64, 129-136.
- Dulay, H. C., & Burt, M. K.** (1974). Natural sequences in child second language acquisition. *Language Learning*, 24, 36-53.
- Florijn, A.F.** (2004). *De regels van het Nederlands : grammatica voor anderstaligen*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Fontein, A.M.** (2004) *Nederlandse grammatica voor anderstaligen*. Utrecht: Nederlands Centrum Buitenlanders (NCB).

- Harbord, J.** (1992). The use of the mother tongue in the classroom. *ELT Journal*, 46(4), 350-355.
- Houët, H.** (2000). *Prisma handboek van de Nederlandse taal*. Utrecht: Het Spectrum.
- Hui, Y.** (2010). The Role of L1 Transfer on L2 and Pedagogical Implications. *Canadian Social Science*, 6(3), 97-103.
- Johns, Y & Stokes, R.** (1977). *Bahasa Indonesia Book 1: Introduction to Indonesian Language and Culture*. Singapore: Periplus Editions Ltd.
- Kuiken, F.** (2006). Taalverwerving. In Appel, A., Baker, A., Hengeveld, K., Kuiken, F. & P. Muysken (red.), *Taal en Taalwetenschap* (p. 48-67). Oxford: Blackwell Publishing.
- Mart, Ç.T.** (2013). The facilitating role of L1 in ESL classes. *International Journal of Academic Research in Business an Social Sciences*, Januari, 3(1), 9-14.
- Putte, D. van der** (2012). *Het Marokkaans-Arabisch onder de loep: een hulpmiddel voor NT2-docenten*. Masterscriptie: Universiteit Utrecht.
- Remmerswaal, R., Tazelaar, P. & Zwanepol, M** (2013). *Monitor inburgeringsexamen buitenland*. Barneveld: Significant.
- Schweers, C. W. Jr.** (1999). Using L1 in the L2 classroom. *English Teaching Forum*, 37(2), 6-9.
- Sneddon, J.N.** (1996) *Indonesian: A Comprehensive Grammar*. London: Routledge Grammars.
- Steinhauer, H.** (2009). *Leerboek Indonesisch*. Leiden: KITLV Uitgeverij.
- Tomasello, M.** (1998) Introduction. In Tomasello, M. (red.) *The New Psychology of Language. Cognitive and Functional Approaches to Language Structure*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Toorn, M.C. van den** (1984). *Nederlandse grammatica*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Toorn-Schutte, J. van der** (2006). *Eenvoudige basisgrammatica NT2*. Amsterdam: Boom.
- Versteeg, T.** (2013). *De Nederlandse taal door een Poolse bril: Over transfer en de verschillen tussen het Pools en het Nederlands*. Masterscriptie: Universiteit Utrecht.
- Vliet, R. van der, Ooijevaar J. & Bie, R. van der** (red.) (2012). *Jaarrapport Integratie 2012*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Vliet, R. van der, Ooijevaar, J. & Boerdam, A.** (red.) (2010). *Jaarrapport Integratie 2010*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

APPENDICES

I Enquête voor Indonesische NT2-leerders

Onderdeel van de masterscriptie: "Nederlands als tweede taal voor Indonesiërs" van Barbara Hidajat (3883515), studente aan de Universiteit Utrecht.

Voor mijn scriptie doe ik onderzoek naar Indonesische en de Nederlandse taal. Met deze vragenlijst wil ik kijken welke problemen Indonesische mensen hebben wanneer zij Nederlands leren. Hieronder ziet u 9 vragen. Probeer de vragen zo uitgebreid en gedetailleerd mogelijk te beantwoorden.

1. Wat is uw naam?.....
2. Hoe oud bent u?.....
3. Met welke taal of talen bent u opgegroeid? *(bijvoorbeeld thuis of op school)*
.....
.....
4. Wanneer bent u begonnen met Nederlands leren en hoe heeft u het Nederlands geleerd?
.....
.....
.....
5. Wat vindt u het moeilijkst aan het Nederlands? Probeer zoveel mogelijk voorbeelden te geven. *(bijvoorbeeld: de grammatica zoals woordvolgorde, werkwoorden, meervoud, tijden of de uitspraak van bepaalde woorden)*
.....
.....
.....
.....
.....
.....
6. Waarom vindt u de dingen bij vraag 5 moeilijk?
.....
.....

.....
.....
.....

7. Wat vindt u makkelijk aan het Nederlands?

.....
.....
.....
.....
.....

8. Waarom vindt u de dingen bij vraag 7 makkelijk?

.....
.....
.....
.....
.....

9. Heeft u tips voor de docent die Nederlands leert aan Indonesiërs?

.....
.....
.....
.....
.....

II Overzicht van de geïnterviewde NT2-leerders

Onderstaand is een overzicht te vinden van de geïnterviewde NT2-leerders. Allen hebben zij bovenstaande enquête ingevuld en daarbij onder andere aangegeven wanneer zij zijn begonnen met het leren van de Nederlandse taal (derde kolom) en hoe zij dit hebben gedaan (vierde kolom). Tijdens een informeel gesprek na het afnemen van de enquêtes gaven diverse deelnemers aan dat zij na de cursussen vooral veel geleerd hebben in de praktijk. De betreffende cursus beschouwen zij slechts als een begin van het leerproces dat daarna in de praktijk verder ging.

Naam	Leeftijd	Aanvang	Geleerd via
1. Rina Sitoros	38 jaar	2003	Cursus Nederlands
2. Veronica Hidajat	40 jaar	2001	Inburgeringscursus
3. Fransisca Mailuhu	32 jaar	2000	Inburgeringscursus
4. Fenny	33 jaar	2004	Inburgeringscursus
5. Ami	44 jaar	2002	Inburgeringscursus
6. Eva Schut	40 jaar	1997	Joke Smith school
7. Dhr. Siswo	40 jaar	2002	Inburgeringscursus
8. Miam S.	65 jaar	1980	Cursus Nederlands
9. Lily	45 jaar	2005	School & Nederlandse Liedjes
10. Mirda	38 jaar	2000	Erasmus Talencentrum Jakarta
11. Penny	32 jaar	2011	School (staatsexamen 1)
12. Nurlaila Hasri	34 jaar	2008	Inburgeringscursus
13. Evan Moku	40 jaar	1997	Zelf geleerd
14. Tyas Shaefferiyanti	31 jaar	2003	Privé lessen
15. Rismi	32 jaar	2007	Cursus Nederlands in Jogjakarta

